

Internet-pohjainen koulutuspaketti sukupuolten tasa-arvon edistämisestä kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä

10.06.2003

I Etusivu

Sukupuolten välinen tasa-arvo kuuluu Suomen kehitysmaapolitiikan päämääriin. Tasa-arvo on kansainvälisesti sovittu tavoite ja tasa-arvon edistäminen on kestävä sosiaalisen ja taloudellisen kehityksen edellytys. Kaikkiin kehitysyhteistyöhankkeisiin tulee siksi sisällyttää sukupuolinäkökulma, joka mahdollistaa sukupuolten tasa-arvon edistämisen.

Tämän koulutuspaketin tarkoituksena on tarjota kehitysyhteistyötä tekeville kansalaisjärjestöille perustietoa sukupuolinäkökulmasta ja käytännön eväitä siitä, miten sukupuolten tasa-arvoa voidaan hankkeiden avulla edistää. Tasa-arvoon ja hankeyhteistyöhön liittyvien käsitteiden, esimerkkien ja harjoitusten avulla annetaan kansalaisjärjestöille perusvalmiuksia lisätä omien hankkeittensa mahdollisuuksia vähentää sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Eriarvoisuuden vähentäminen hankkeiden avulla lisää myös kehitysyhteistyön laatua ja vaikuttavuutta.

Koulutuspaketin on kansalaisjärjestöjä varten toteuttanut Ulkoasiainministeriön kehityspoliittinen osasto ja se on osa Ulkoasiainministeriön Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategiaa ja toimintaohjelmaa vuosille 2003-2007.

II Miksi sukupuolten välistä tasa-arvoa kehitysyhteistyössä?

Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille

Kansainväliset ihmisoikeudet koskevat kaikkia maailman ihmisiä: miehiä, naisia, tyttöjä ja poikia. Ihmisoikeudet eivät kuitenkaan missään maailman maassa ole täysin toteutuneet eivätkä naiset ja miehet ole tasa-arvoisessa asemassa keskenään. Sukupuolten välinen epätasa-arvo ilmenee kaikilla elämänalueilla. Monissa kehitysmaissa naisten asema on edelleen hyvin huono. Naiset eivät pääse osallistumaan poliittiseen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. He ovat miehiä useammin aliarvostettuja ja ylityöllistettyjä sekä alttiita syrjinnälle ja väkivallalle.

Köyhyys on sukupuolikysymys

Köyhyys vaikeuttaa niin miesten kuin naistenkin elämää. Silti köyhyyden aiheuttamat ongelmat koskettavat maailmanlaajuisesti useammin naisia kuin miehiä: 70 prosenttia maailman köyhistä on naisia tai tyttöjä. Monissa yhteisöissä naiset kärsivät köyhyyden seurauksina esimerkiksi väestönkasvusta, koulutuksen puutteesta ja heikosta yhteiskunnallisesta asemasta. Nämä ongelmat kietoutuvat yhteen ja ruokkivat toinen toistaan; köyhyyden vähentäminen ja sukupuolten tasa-arvo kulkevat käsi kädessä.

Miehetkin kärsivät sukupuolten välisen eriarvoisuuden seurauksista.

He saattavat kokea, etteivät pysty vastaamaan sukupuoliroolinsa ja asemansa mukaisiin kaavamaisiin odotuksiin, joita yhteisö tai valtajärjestelmä heihin kohdistaa.

Sukupuolinäkökulma lisää hankkeiden laatua ja kestävyyttä

Naisten ja miesten tasa-arvoisempi asema on kestävä, ihmiskeskeisen kehityksen edellytys. Tasa-arvokysymykset täytyy ottaa huomioon kaikissa kehitysyhteistyöhankkeissa, ei vain nimenomaisissa nais- tai tasa-arvohankkeissa. Jokaisessa hankkeessa tulee

pohtia, miten hanke hyödyttää toisaalta miehiä ja toisaalta naisia. Hanke, jolla ei kuvitella olevan vaikutuksia sukupuolten asemaan, saattaa käytännössä syrjiä yhteisön jotakin ryhmää, esimerkiksi naisia. Hanke saattaa tällöin tahattomasti syventää naisten ja miesten välistä eriarvoisuutta. Hankkeet saattavat myös epäonnistua, mikäli yhteisön noudattamia sukupuolirooleja ja sukupuolten välistä työnjakoa ei ole otettu niissä huomioon.

Kehitysyhteistyö ei siis ole laadukasta ja kestävä, jos se ei omalta osaltaan vähennä sukupuolten välistä eriarvoisuutta. Tasa-arvon ja naisten aseman edistäminen ei saa enää olla ylimääräistä luksusta, johon kiinnitetään huomiota kehitysyhteistyössä sitten, kun siihen on aikaa, varoja tai kiinnostusta. Ihmisten hyvinvointi ei lisääny eikä köyhyys vähene, jos naisten ja miesten tasavertaista oikeutta osallistua ja kehittyä ei samalla edistetä.

Sitoumukset velvoittavat

Kaikki maailman valtiot ovat tunnustaneet ihmisoikeudet ja sitoutuneet sukupuolten tasa-arvon sekä naisten aseman ja oikeuksien edistämiseen. Erityisesti YK:n naisten maailmankonferenssissa Pekingissä luotu Pekingin toimintaohjelma sekä kaikkinaisen naisiin kohdistuvan syrjinnän poistamista koskeva CEDAW- sopimus ovat tällaisia valtioita sitovia yleismaailmallisia asiakirjoja. Sitoumukset velvoittavat myös meitä kehitysyhteistyön tekijöitä. Siksi naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä sukupuolten tasa-arvon edistäminen on nostettu keskeiseen rooliin Suomen kehitysmaapolitiikassa. Sukupuolten tasa-arvo on yksi Suomen kehitysmaapolitiikan päätavoitteista.

Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia ja toimintaohjelma Suomen kehitysmaapolitiikassa 2003-2007 edellyttää myös suomalaisilta kehitysyhteistyötä harjoittavilta ja KYOn rahoitustukea saavilta kansalaisjärjestöiltä toimia ja tavoitteita sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

II 1. Koulutuspaketin tavoite:

Tämä koulutuspaketti tarjoaa sinulle, kehitysyhteistyötä tekevä tai suunnitteleva kansalaisjärjestön edustaja, mahdollisuuden tutustua sukupuolten tasa-arvon edistämiseen hankkeissa. Paketin avulla voit oppia tasa-arvotavoitteiden läpileikkaavuudesta ja naisten aseman vahvistamisesta kehitysyhteistyössä.

Koulutuspaketin tarkoituksena on herättää sinut pohtimaan sukupuolen merkitystä kehitysyhteistyössä. Perehtymällä tasa-arvokysymyksiin voit lisätä mahdollisuuksiasi tehdä parempaa ja kestävämpää kehitysyhteistyötä. Näin kehität järjestösi hankkeiden laatua ja kestävyyttä ja samalla järjestösi omalta osaltaan toteuttaa Suomen kehitysmaapolitiikan tasa-arvon edistämisen strategiaa.

Tasa-arvokoulutuksissa osallistavat koulutusmenelmät sekä yhdessä oppiminen ja keskusteleminen ovat hyvin tärkeitä, koska tasa-arvotema ja tasa-arvon liittyvät asenteet ovat monimuotoisia, kulttuurisidonnaisia ja henkilökohtaisia. Yhdessä oppimista ja keskustelua emme voi tämän paketin avulla internetissä itseopiskelijoille tarjota. Siksi on huomattava, että tämä koulutuspaketti on yksi lisäkanava tasa-arvokysymyksiin perehdyttäessä.

II 2. Kenelle?

Tämä koulutuspaketti on tarkoitettu kansalaisjärjestöissä toimiville naisille ja miehille, jotka haluavat oppia perusasioita sukupuolten tasa-arvon edistämisestä kehitysyhteistyöhankkeissa. Paketti palvelee parhaiten ihmisiä, joilla on vain vähän tietoa tasa-arvokysymyksistä. Huomaa kuitenkin, että paketti tarjoaa vain perustietoja. Opiteen syventämiseksi kannattaa hakeutua myös muuhun, esimerkiksi Kehitysyhteistyön Palvelukeskuksen järjestämään tasa-arvokoulutukseen.

Jos taas olet jo perehtynyt tasa-arvokysymyksiin joko teoreettisesti tai työsi kautta, esitettävät asiat ovat sinulle varmasti jo tuttuja. Tämä koulutuspaketti keskittyy joihinkin keskeisiin perusasioihin. Laajempaa lisäperehtymistä varten on olemassa paljon kirjallisuutta, jota voit etsiä esimerkiksi KEOn tai Kepan kirjastoista (ja <http://www.kepa.fi/toiminta/kirjastopalvelut/>).

II 3. Tekijät

Tämän koulutuspaketin sisällön suunnittelusta ja toteutuksesta on vastannut Jonna Haapanen ja teknisestä toteutuksesta ulkoasiainministeriön kehityspoliittisen osaston tiedottaja Marja-Leena Kultanen. Suunnittelua ohjaavaan työryhmään ovat lisäksi osallistuneet UM:n kehityspoliittisen osaston tasa-arvokysymysten neuvonantaja Päivi Mattila, ja kansalaisjärjestöyksikön hankevastaava Tanja Suvilaakso sekä Kehitysyhteistyön Palvelukeskuksen koulutussuunnittelijat Anne Pönni ja Maija Seppo.

II 4. Miten koulutuspaketti toimii?

Koulutuspaketti sisältää kuusi pääosiota, joista ensimmäiset kolme määrittelevät perusteita, käsitteitä ja keinoja, jotka liittyvät sukupuolten tasa-arvoon. Pääosiossa

III Tasa-arvon peruskäsitteet:

TÄMÄN OSION TAVOITE: Tässä osiossa esitellään muutamia sukupuolten tasa-arvoon liittyviä peruskäsitteitä. Tavoitteena on, että ymmärrät näitä käsitteitä ja pohdit harjoitusten avulla omaa asennettasi tasa-arvokysymyksiin.

•Sukupuolten välinen tasa-arvo: (englanniksi gender equality)

Sukupuolten välinen tasa-arvo tarkoittaa sitä, että naisilla ja miehillä on samat oikeudet ja mahdollisuudet kaikilla elämänalueilla. Tasa-arvo on myös sitä, että kaikki ihmiset ovat vapaita kehittämään henkilökohtaisia kykyjään ja tekemään valintoja ilman tiukkojen sukupuoliroolien asettamia rajoituksia. Tasa-arvoisessa yhteisössä naisten ja miesten erilaisia käyttäytymistä, haluja ja tarpeita arvioidaan, arvostetaan ja suositetaan tasa-arvoisesti.

Naisten ja miesten välinen tasa-arvo on Suomessa keskeinen yhteiskuntapoliittinen tavoite. Sukupuolten välinen tasa-arvo ei merkitse samanlaisuuden vaatimusta, vaan sitä, että naisten ja miesten erilaisuus ei saa johtaa eriarvoiseen asemaan tai kohteluun yhteiskunnassa. Siksi suomalaisessa tasa-arvoajattelussa korostetaan, että samat mahdollisuudet naisille ja miehille eivät yksin riitä. Myös kaiken toiminnan lopputuloksen on oltava oikeudenmukainen - eli tasa-arvoinen.

IV käydään läpi kehitysyhteistyöhankkeen eri vaiheet hankesykli-mallin mukaisesti ja nimenomaan tasa-arvon näkökulmasta. Lopusta löydät vielä asiaa tasa-arvosta organisaatiossa ja vihjeitä siitä, mitä vähintään pitäisi kehitysyhteistyöhanketta suunnitella tehdä, jotta tasa-arvonäkökulma tulisi huomioituksi.

Jokaisen osion alussa määritellään se tavoite, jonka toivomme sinun saavuttavan opiskelun aikana. Oikeanpuoleisesta palkista löydät useimpien osioiden kohdalla harjoituksia tai esimerkkejä, jotka sinun kannattaa käydä läpi ennen seuraavaan osioon siirtymistä.

VINKKI: Harjoitukset soveltuvat mainiosti myös ryhmätyöskentelyyn. Kokoa joukko esimerkiksi järjestösi työntekijöitä/vapaaehtoisia ja pohtikaa yhdessä harjoitusten aiheita. Ryhmäkeskustelut tuovat erilaisia näkökulmia esiin ja näitä näkökulmia voi hyödyntää hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Tasa-arvoon ja naisten asemaan liittyviä linkkivinkkejä löydät paketin lopusta.

II 5. Palaute

Onko sinulla kokemuksia, ideoita tai ehdotuksia tasa-arvotyöstä kehitysyhteistyössä? Haluaisitko jakaa niitä muiden järjestöjen kanssa? Tämän koulutuspaketin yhteydessä voidaan tulevaisuudessa hyviä esimerkkejä julkaista muillekin opiksi.

Kommentit tai parannusehdotukset liittyen itse koulutuspakettiin ovat myös tervetulleita. Koulutuspaketin käyttäjänä sinä olet asiantuntija siinä, mikä paketissa on hyvää ja mikä huonoa. Palautteen voit lähettää osoitteeseen globaltoimitus@formin.fi

Koska naiset ovat kaikkialla maailmassa heikommissa asemassa suhteessa miehiin, tarvitaan aktiivista toimintaa naisten aseman parantamiseksi, jotta tasa-arvo voitaisiin saavuttaa. Tähän ovat myös kaikki valtiot sitoutuneet Pekingin toimintaohjelman muodossa. Sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi on toimittava sekä arjen ruohonjuuritasolla että poliittisessa päätöksenteossa.

•Sosiaalinen sukupuoli: (gender)

Gender eli sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa sitä, mitä naisena ja miehenä olemisen merkitsee. Sosiaalinen sukupuoli määrittelee miesten ja naisten välisiä sosiaalisia eroja. Näitä eroja tytöt ja pojat oppivat sosiaalisaation myötä, eri kulttuureissa eri tavalla. Naisen ja miehen identiteetit muodostuvat erilaisiksi, koska ympäröivä yhteisö asettaa jo syntymästä saakka tytöille ja pojille erilaisia odotuksia. Sukupuoliroolit alkavat siis muovautua jo varhain. Suomessa tyttövauvoja puetaan vaaleanpunaisiin nuttuihin ja poikavaivat saavat lahjaksi vaaleansinisiä vaatteita. Tyttöjen on sopivaa leikkiä nukeilla kotia ja poikien tietokonepeleillä sotaa.

Sosiaalinen sukupuoli siis opitaan, toisin kuin biologinen sukupuoli. Sosiaalinen sukupuoli myös muuttuu: se on erilainen eri kulttuureissa ja myös eri aikakausina.

Sosiaalisesta sukupuolesta puhuttaessa käytetään suomen kielessäkin usein englanninkielistä termiä gender.

-Sukupuoliroolit ja sukupuolijärjestelmä: (gender roles)

Sukupuoliroolit eli gender-roolit ovat tietyn sosiaalisen sukupuolen mukaista odotettua käyttäytymistä. Sukupuoliroolit ovat opittuja käyttäytymismalleja ja ne ovat eri yhteisöissä ja kulttuureissa erilaisia. Sukupuoliroolit muokkautuvat jatkuvasti ja ovat siis aikansa tuote.

Sukupuoliroolit liittyvät olennaisesti työnjakoon yhteisöissä ja yhteiskunnissa. Työ voidaan jakaa kolmeen toimintaan;

- uusintaminen (reproduktio), esim. kotitalouden hoito ja ylläpito, lasten kasvatusta, useimmiten palkaton työ
- tuotannollinen työ, esim. tuotteiden ja palveluiden tuottaminen, palkkatyö
- yhteisöllinen toiminta, esim. yhteisön yhteisistä palveluista, toiminnoista ja tarpeista huolehtiminen, useimmiten palkaton työ

Yhteisöjen ja kotitalouksien työnjaossa sukupuolten välinen eriarvoisuus näyttyy usein räikeänä. Perinteisesti monissa yhteisöissä naiset ja tytöt vastaavat uusintamiseen liittyvästä työstä ja yhteisöllisestä toiminnasta ja miehet keskittyvät tuotannolliseen työhön. Sukupuoliroolit kuitenkin muuttuvat, ja naiset eri puolilla maailmaa ovat siirtyneet myös palkattuun työhön. Usein kuitenkin tuotannollista työtä tekevät naiset ja tytöt huolehtivat edelleen myös uusintamistyöstä ja yhteisöllisestä toiminnasta. Näin heillä on kolminkertainen rooli yhteisönsä sisällä. Monissa maissa naisten palkkatyö työ sijoittuu epäviralliselle sektorille, jossa työajat- ja ehdot ovat kehoja.

Työnjaon ja sukupuoliroolien suhde on kulttuurisidonnainen. Esimerkiksi monissa Afrikan maissa naiset saattavat vastata peltojen hoidosta, mutta tätä työtä pidetään uusintavana työnä eikä naisia nähdä ammatiltaan maanviljelijöinä. Suomessa taas maanviljelijät ovat pääsääntöisesti miehiä ja maanviljelys mielletään mitä suurimmassa määrin tuotannolliseksi työksi.

Sukupuolirooleja ylläpitää ja tuottaa sukupuolijärjestelmä. Sukupuolijärjestelmä on taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten rakenteiden valtajärjestelmä. Jokaisen yhteisön kulttuurinen identiteetti muodostuu arkisista käytännöistä, joita ovat esimerkiksi perinteet, käyttäytymissäännöt, puhutavat, pukeutumistavat jne. Nämä käytännöt ilmaisevat kunkin yhteisön arvoja ja asenteita siitä, miten ihmisten tulisi elää yhdessä ja myös sitä, mitä naisena tai miehenä oleminen yhteisössä tarkoittaa. Nämä naiseuteen ja mieheyteen liitetyt arvot ja arvostukset ja tavat ilmaista sukupuolta muodostavat sukupuolijärjestelmän. Vallitseva sukupuolijärjestelmä on useimmissa yhteiskunnissa patriarkaatti – miesten asema suhteessa naisiin on parempi.

-Sukupuolisidonnaiset eli gender-sidonnaiset tarpeet: (gender needs)

Naisten ja miesten sukupuolirooleista johtuen monet ihmisten elinolosuhteisiin liittyvät tarpeet ovat sukupuolisidonnaisia. Koska kehitysyhteistyössä yleensä pyritään vaikuttamaan elinolosuhteisiin ja näin ollen vastaamaan ihmisten tarpeisiin, on tarpeiden gender-sidonnaisuus tärkeätä ymmärtää.

Gender-sidonnaiset tarpeet jaetaan käytännöllisiin ja strategisiin:

- Käytännölliset tarpeet ovat konkreettisia, aineellisia tarpeita, joihin tulee vastata, jotta elämän peruselinedot täyttyisivät. Käytännöllisiä tarpeita voivat olla esimerkiksi ravinnon, terveydenhoidon ja asumisen tarve. Käytännöllisiä tarpeita ratkotaan konkreettisilla toimilla, kuten palveluilla, koulutuksella, luotonannolla jne. Gender-sidonnaisia käytännölliset tarpeet ovat silloin, kun niiden tyydyttäminen on pääasiassa jommankumman sukupuolen tehtävä.

Esimerkiksi talousveden hankkiminen on monissa yhteisöissä naisten tehtävä. Naiset voivat joutua muiden töidensä lisäksi hakemaan veden kaukaa ja käyttämään matkaan paljon aikaa. Kehitysyhteistyöhankkeella voidaan vastata tähän käytännölliseen gender-sidonnaiseen tarpeeseen liittyvään ongelmaan vaikka rakentamalla kaivoja lähemmäksi yhteisöä, jolloin naiset säästävät aikaansa ja voimiaan. Kaivojen rakentaminen ei kuitenkaan sinällään muuta naisten ja miesten välistä työnjakoa yhteisöissä ja perheissä.

Käytännöllisiin gender-sidonnaisiin tarpeisiin liittyvien ongelmien ratkaiseminen ei muuta sukupuolten välisiä valtasuhteita yhteisössä.

- Strategiset gender-sidonnaiset tarpeet liittyvät naisen ja miehen asemaan ja yhteisön valtarakenteisiin. Strategisia gender-sidonnaisia tarpeita ovat esimerkiksi oikeus omistaa ja periä rahaa ja maata, oikeus samaan palkkaan samasta työstä, oikeus määrätä itse omasta ruumiistaan, oikeus omaehtoiseen kehitykseen jne. Strategisten tarpeiden täyttäminen vaatii rakenteellisia ja asenteellisia muutoksia yhteisössä.

Esimerkiksi naisten osallistuminen yhteisön poliittisen päätöksentekoon voi olla strateginen gender-sidonnainen tarve. Jos naiset pääsevät mukaan päätöksentekoon, he voivat muuttaa omaa asemaansa ja myös omaan elämäntilannettaan. Kehitysyhteistyöhankke voi tukea tätä strategista tarvetta vaikka kouluttamalla naisia omiin oikeuksiinsa ja poliittisen päätöksentekojärjestelmään liittyvissä kysymyksissä ja kouluttamalla myös miehiä naisten oikeuksiin liittyvissä kysymyksissä.

Strategisiin gender-sidonnaisiin tarpeisiin tähtäävät toiminnot johtavat johtaa sukupuoliroolien muuttumiseen yhteisössä ja sitä kautta myös koko sukupuolijärjestelmän muuttumiseen. Näin on myös mahdollista vähentää sukupuolten eriarvoisuutta. Tällaiset muutokset vaativat aikaa, mutta ovat usein kestäviä.

Sekä käytännöllisiin että strategisiin tarpeisiin vastaaminen on tärkeää. Pysyviä ja kestäviä tuloksia tasa-arvon kannalta saadaan vastaamalla strategisiin tarpeisiin, mutta monesti myös käytännöllisiin tarpeisiin vastaaminen on ensimmäinen ja tarpeellinen askel tasa-arvoon pyrkivässä prosessissa.

Vahvistuminen: (empowerment)

Vahvistuminen tarkoittaa yhteisön tai yksilön vaikutus- ja päätäntävallan ja voimavarojen lisääntymistä oman elämänsä suhteen. Vaikutusvallan lisääminen on sisäinen ja ulkoinen muutosprosessi, jonka tuloksena aiemmin heikommassa asemassa olleet ryhmät (esimerkiksi naiset, vammaiset) lisäävät valmiuksiaan ja resurssejaan osallistua itseään ja yhteisöään koskevaan päätöksentekoon. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta keskeisiä ryhmiä vahvistamiseen liittyen ovat naiset ja tytöt, koska he lähes aina ovat heikommassa asemassa suhteessa miehiin.

Vahvistumiseen liittyy olennaisesti vahvistuvan ryhmän, esimerkiksi yhteisön naisten, tietoisuus omasta arvosta ja vaikutusmahdollisuuksista. Toisaalta koko muunkin yhteisön on oltava osallisena vahvistumisprosessissa siten, että vahvistuvalla ryhmällä on edellytyksiä vahvistua. Vahvistuminen on siis tärkeä paitsi tavoitteena myös prosessina, koska sen aikana tapahtuu paljon oppimista ja sukupuoliroolien uudelleenarviointia. Sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämisessä vahvistuminen, ja erityisesti naisten aseman vahvistuminen on olennaista. Vahvistumisen tukeminen on vastaamista strategisiin sukupuolisidonnaisiin tarpeisiin.

Huom. Termille "empowerment" ei suomen kielessä ole vakiintunut vastinetta, joskus on käytetty myös termejä voimittaminen, valtaistaminen tai täysivaltaistaminen.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen: (gender mainstreaming)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on keino, jolla pyritään edesauttamaan sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamista. Valtavirtaistaminen on sitä, että yhteisön kaikissa toiminnoissa, kaikilla aloilla, otetaan huomioon sekä miesten että naisten mielipiteet, kokemukset ja tarpeet. Valtavirtaistamisessa yhteisön poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia prosesseja kehitetään ja

arvioidaan siten, että eri alojen toimijat edistävät tasa-arvoa ja lisäävät toimenpiteitä havaittujen eriarvoisuuksien poistamiseksi. Näin varmistetaan se, että kumpikin sukupuoli hyötyy tasapuolisesti eri yhteiskunta-alojen toiminnan tuloksista. Valtavirtaistaminen voi koskea esimerkiksi valtionhallinnon toimintoja, kansalaisjärjestöjen toimintoja, kehitysyhteistyöhankkeiden toimintoja jne. Tasa-arvon edistäminen ei näin ollen ole erillinen osionsa päätöksenteossa, vaan sen tulisi sisältyä kaikkeen toimintaan kaikilla tasoilla.

Valtavirtaistamista kutsutaan myös läpäisyperiaatteeksi, joka kuvastaa valtavirtaistamisen luonnetta kaikki tasot läpäisevänä toimintana. Huomaa, että valtavirtaistaminen ei siis ole tavoite sinänsä vaan keino päästä kohti tavoitetta. Itse tavoite on sukupuolten tasa-arvo.

Omistajuus: (ownership)

Omistajuus liittyy kehitysyhteistyöhankkeen ja sen hyödynsaajien ja muiden asianosaisten suhteeseen. Omistajuudella tarkoitetaan sitä, että ne ihmiset (hyödynsaajat ja muut sidosryhmät), joihin kehitysyhteistyöhankkeeseen jollain lailla vaikuttaa, osallistuvat sen suunnitteluun ja toteutukseen itselleen mielekkäällä ja merkittävällä tavalla ja näin sitoutuvat hankkeeseen ja sen tavoitteiden saavuttamiseen.

Sukupuolten tasa-arvoa edistävässä kehitysyhteistyössä mahdollisimman hyvä omistajuus on olennaista. Jos hankkeessa halutaan vastata strategisiin gender-sidonnaisiin tarpeisiin ja sitä kautta muuttaa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää eli edistää naisten ja tyttöjen asemaa, tarvitaan rakenteellisia ja asenteellisia muutoksia. Ne on mahdollista saavuttaa vain silloin kun hankkeen asianosaiset tuntevat omistajuutta hankkeesta. Asianosaisilla naisilla ja miehillä tulee olla mahdollisuus merkittävällä tavalla vaikuttaa hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen, jotta he kokisivat sen mielekkääksi ja tarpeelliseksi.

HARJOITUS:

Tällaisia väittämiä kuulee joskus tasa-arvosta. Mitä mieltä sinä olet? Katso myös näkökulmia- linkin taakse!

1. Suomessa naisten ja miesten tasa-arvo on toteutunut erittäin hyvin verrattuna melkein kaikkiin maailman maihin. näkökulmia
2. Koska tasa-arvo on meillä toteutunut, ei siitä puhumiseen kannatai hukata aikaa. näkökulmia
3. Naiset tuntevat tasa-arvokysymyksiä paremmin. Miehet eivät oikein tunne tasa-arvoasioita ja näin ollen on parempi, etteivät he sekaannu niihin. näkökulmia
4. Sukupuolten välinen tasa-arvo on asia, jota ei voi ottaa afrikkalaisessa kylässä puheeksi. Se ei kuulu kulttuuriin. näkökulmia
5. Varmasti naisten asema monissa kehitysmaissa on heikko, mutta se on osa kulttuuria – jos kehitysyhteistyöhankkeeseen puuttuu siihen, se on kulttuuri-imperialismia. näkökulmia
6. Köyhissä maissa on ensin keskityttävä tärkeimpiin kehitysongelmiin kuten puhtaan veden puutteeseen tai nälänhätään. Vasta sitten voi ajatella sellaisia asioita kuin tasa-arvokysymykset tai naisten asema. näkökulmia
7. Tasa-arvo on nyt muotiaihe kehitysyhteistyössä. Ei ehkä kannata panostaa siihen liikaa, kun parin vuoden päästä ilmaantuu taas joku uusi aihe, johon rahoittaja vaatii keskittymään. näkökulmia
8. Hyvä kehitysyhteistyöhankkeeseen hyödyttää koko yhteisöä. Näin ollen mukana ovat automaattisesti myös naiset. näkökulmia

Näkökulmia:

1. Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna sukupuolten välinen eriarvoisuus on Suomessa vähäisempää kuin useimmissa maailman maissa. Suomi kuului vuonna 2002 10 sukupuolten näkökulmasta tasa-arvoisimman maan joukkoon (UNDP: Human Development Report 2002)
2. Meillä suomalaisilla on paljon myyttejä liittyen tasa-arvoon omassa maassamme. Verratessamme muihin maihin ajattelemme helposti, että tasa-arvo on meillä jo toteutunut hyvin, koska suomalaiset naiset osallistuvat aktiivisesti yhteiskunnan eri alueilla, erityisesti politiikassa ja työmarkkinoilla. Epätasa-arvo miesten ja naisten välillä näkyy kuitenkin jokapäiväisessä elämässä. Tilastot osoittavat, että naisten ja miesten välinen palkkakuilu on Suomessa suuri: keskimäärin naiset ansaitsevat 82% miesten palkoista, vaikka naiset ovat paremmin koulutettuja kuin miehet. Naisilla ovat miehiä yleisemmin lyhyitä, epävarmoja työsuhteita. Naiset kantavat miehiä useammin ja enemmän vastuuta perheen ja kodin hoidosta palkkatyön ohella. Joka toinen suomalainen nainen on tutkimusten mukaan parisuhde- tai perheväkivallan uhri. Naiset ja tytöt ovat myös miehiä ja poikia huomattavasti useammin seksuaalisen väkivallan uhreja.
3. Tasa-arvo ei ole vain naisten asia, vaikka tasa-arvon edistämiseen kuuluukin olennaisena osana naisten heikomman aseman parantaminen. Sukupuolten välinen tasa-arvo on yhteiskunnallinen tavoite. Se on kansainvälinen ihmisoikeuskysymys. Siksi tasa-arvon edistäminen kuuluu kaikille: sekä miehille että naisille. Niin naisten kuin miestenkin sukupuolirooleja on muutettava molempia sukupuolia hyödyttävästi. Myös monet miehet kärsivät heihin kohdistuvista maskuliinisuuden kaavamaisista odotuksista. Miesten tulisi osallistua tasa-arvon edistämistyöhön nykyistä aktiivisemmin. Kaiken kaikkiaan naisten ja miesten vuoropuhelu sekä kokemusten ja näkemysten vaihtaminen on tasa-arvon edistämässä olennaisen tärkeää.
4. Tasa-arvo ja naisten oikeudet ovat kansainvälisiä ihmisoikeuksia ja ne koskevat kaikkia ihmisiä kaikissa kulttuureissa. Suomen ihmisoikeuspolitiikan mukaisesti kulttuurilla tai perinteillä ei voi koskaan oikeuttaa ihmisoikeusloukkauksia. Kaikkien ihmisten maailmassa tulisi kunnioittaa ihmisoikeuksia, naisten ihmisoikeuksia ja tätä kautta sukupuolten välistä tasa-arvoa. Toki se, miten naisten asemaa tai tasa-arvon edistämistä kussakin yhteisössä ja toimintaympäristössä olisi parasta tehdä, on hyvin kulttuurisidonnaista. Siksi paikallinen kulttuurintuntemus on avain myös tasa-arvon edistämässä.
5. Tasa-arvon edistäminen ja naisen aseman parantaminen eivät ole mitään uusia asioita. Kaikki valtiot, joissa suomalaiset kansalaisjärjestöt kehitysyhteistyön puitteissa toimivat, ovat sitoutuneet tasa-arvon ja naisten aseman ja oikeuksien edistämiseen eli Pekingin toimintaohjelman toteuttamiseen. Useimmat valtiot ovat myös ratifioineet naisten kaiken syrjinnän kieltävän CEDAW-sopimuksen. Useimmilla yhteistyömailla on oma tasa-arvon edistämisen strategiansa, ja monissa maissa paikalliset viranomaiset ja naisjärjestöt tekevät paljon työtä sen eteen, että näitä strategioita ja toimintaohjelmia myös käytännössä toteutettaisiin. Tasa-arvoa edistävän kehitysyhteistyön avulla näitä pyrkimyksiä ja sitoumuksia voidaan vahvistaa.
6. Kokemuksen ja tutkimusten mukaan naisten aseman parantaminen yhteisössä kuin yhteisössä parantaa myös koko yhteisön asemaa. Avain köyhyyden vähentämiseksi on usein naisten poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Kaiken kaikkiaan kehitysyhteistyössä kestävien tulosten aikaansaamiseksi on kuunneltava ja osallistettava kaikkia sidosryhmiä, miehiä ja naisia. Näin jokaiseen hankkeeseen saadaan sukupuolinäkökulma mukaan, riippumatta hankkeen aihepiiristä.
7. Sukupuolten välinen tasa-arvo ei ole muotiaihe. Naisten roolia ja oikeuksia kehityksessä on painotettu jo kauan, ja erityisesti YK:n naisten vuosikymmenestä 1975-1985 lähtien. Kolmessakymmenessä vuodessa on ehditty pitkälle ja paljon on saavutettukin. Naisten aseman ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen on varsinkin Pekingin naiskonferenssin (1995) jälkeen muodostunut olennaiseksi osaksi kestävää ja laadukasta kehitysyhteistyötä kautta maailman. Silti monia hankkeita toteutetaan edelleen ilman että niissä tarkastellaan sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulmaa. Siksi tasa-arvoteman jatkuva painottaminen ja korostaminen on edelleen ajankohtaista. Tasa-arvo on siis pysynyt "muodissa" jo vähintään 30 vuotta!
8. Hyvä kehitysyhteistyöhanke todellakin huomioi ja hyödyttää koko yhteisöä. Silti naisten mukanaolo suunnittelussa ja toteutuksessa ei ole aina automaattista. Kaikkien sidosryhmien, ja niissä naisten ja miesten, aktiivinen osallistuminen tulee erityisesti varmistaa, jotta tulokset olisivat kestäviä. Gender-analyysi on yksi keino tarkastella naisten ja miesten rooleja ja tarpeita hanke-alueella. Gender-analyysin avulla saatu tieto auttaa tekemään päätöksiä, jotka johtavat kestävään ja laadukkaaseen kehitysyhteistyöhön.

HARJOITUS:

Ajankäyttö- harjoitus:

Harjoituksen tavoite on, että ymmärrät sukupuolirooleja yhteiskunnallisen ja kotitalouden sisäisen työnjaon kautta. Mieti, miten naisten ja miesten ajankäyttö eri tehtäviin liittyen heijastaa heidän sukupuoliroolejaan.

Kuvittele allaolevissa esimerkkiperheissä naisen ja miehen päiväohjelma.

- Mitä näissä perheissä naisen ja miehen päivittäisiin tehtäviin kuuluu?
- Mitä tehtäviä ja toimia heidän vuorokauteensa sisältyy?
- Kuinka monta tuntia päivässä kunkin esimerkkiperheen äiti käyttää perheen ruoka- ja vaatehuoltoon (ruoan hankinta, ruoan valmistaminen, astioiden tiskaus, pyykinpesu, vaatteiden korjaus yms.)?
- Entä isä?
- Kuinka paljon aikaa kuluu palkkatyöhön?
- Miten lastenhoito on järjestetty?

Kirjaa tehtävät ylös vuorokauden kellonaikojen mukaan. Esimerkin ajankäyttötaulukosta näet tästä.

Esimerkkiperheet:

·Suomalainen pääkaupunkiseudulla asuva nuorehko, asuntovelkainen perhe. Nainen on vuorotyötä tekevä sairaanhoitaja ja mies pienessä yrityksessä työskentelevä sähkömies. Perheessä on kolme lasta: yksi koululainen ja kaksi päiväkotikäistä.

·Tansanialainen maaseudulla asuva kuusilapsinen perhe. Nainen on työssä kotona hoitaen lapset, perheen ruoka- ja vesihuollon sekä pienen viljelypalstan. Mies työskentelee kuusi kuukautta vuodesta paikallisen suurmaanomistajan viljelyksillä sadonkorjuussa. Puolet vuodesta mies on työtön.

·Meksikolainen suurehkon kaupungin slummialueella asuva neljälapsinen perhe. Nainen on kolmivuorotyössä ulkomaisen suuryrityksen tehtaalla. Hän myös hoitaa valtaosan kotitöistä sekä lapset. Mies on sanomalehtien katumyyjä.

Voit myös valita esimerkkihenkilöt jostain muusta maasta/kontekstista, jonka tunnet tai miettiä ajankäyttöä omassa perheessäsi.

Esimerkki ajankäyttötaulukosta:

·Meksikolainen suurehkon kaupungin slummialueella asuva neljälapsinen perhe. Nainen on kolmivuorotyössä ulkomaisen suuryrityksen tehtaalla. Hän myös hoitaa valtaosan kotitöistä sekä lapset. Mies on sanomalehtien katumyyjä.

Aika	Nainen	Mies
04.30 – 05.00	herätys, peseytyminen	
05.00 – 05.30	aamupalan valmistelu	herätys, peseytyminen
05.30 – 06.00	aamupala, keittiön siivous	aamupala, työhön lähtö, 1 lapsi mukaan apuriksi
06.00 –06.30	lounaan valmistelu etukäteen perheelle, 2 lapsen lähettäminen kouluun, yksi sairas lapsi hoitoon naapuriin	työssä
06.30 –07.00	kävely työhön	työssä
07.00- 12.00	työssä	työssä
16.00 –16.30	kävely kotiin	
12.00 –16.00	Työssä (lounas työssä)	paluu kotiin, vaimon etukäteen valmistama lounas, lepoa
16.30 – 17.30	1 lapsen kanssa käynti alueen terveysasemalla	
17.30 – 18.30	bussilla torille, ruokaostokset	naapurustossa kyläilyä
18.30 –19.30	talousveden nouto asuinalueen vesipisteestä, päivällisen valmistus, sairaan lapsen hoitoa	naapurustossa kyläilyä, naapurin auttamista ulko-oven korjaamisessa
19.30 –20.00	päivällinen	päivällinen
20.00 –21.00	siivous, sairaan lapsen hoitoa	lepoa ja radion kuuntelua
21.00 –21.30	vaatteiden kierräystä naapurin kanssa, tiedonvaihtoa asuinalueen vesiprojektista	sairaan lapsen hoitoa vaimon ollessa naapurissa käymässä
21.30 –22.30	pyykinpesua ja silitystä, sairaan lapsen hoitoa	lepoa ja radion kuuntelua
22.30 –23.30	seuraavan päivän aterioiden valmistelua	lepoa ja radion kuuntelua, iltatoimet
23.30 –00.00	iltatoimet	Nukkumaan
00.00	Nukkumaan	

Esimerkkiperheen äidiltä kului vuorokaudessa 7 tuntia kotitaloustyöhön ja 9 tuntia palkkatyöhön. Esimerkkiperheen isän uusintavaan työhön käyttämä aika oli puoli tuntia ja palkkatyöhön kului 7,5 tuntia.

IV Keinoja sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämiseksi kehitysyhteistyössä:

TÄMÄN OSION TAVOITE: tunnet erilaisia keinoja, joilla eri yhteisöissä tasa-arvoa voi edistää.

· Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen: (gender mainstreaming)

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen on keino, jolla pyritään edesauttamaan sukupuolten välisen tasa-arvon päämäärän saavuttamista. Joskus kehitysyhteistyössä erheellisesti ajatellaan, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen olisi jonkun hankkeen tavoite. Se, että yhteisön tai hankkeen toiminnoissa otetaan huomioon sekä miesten että naisten mielipiteet, kokemukset ja tarpeet ei kuitenkaan ole tavoite sinänsä, vaan tämä huomioonottaminen tulisi näkyä toimenpiteinä. Varsinaisena tavoitteena on sukupuolten tasa-arvo.

Tarkemman määrittelyn valtavirtaistamisesta löydät peruskäsitteet- kohdasta.

· Naisten aseman vahvistaminen: (empowerment of women)

Olenainen keino päästä kohti sukupuolten välistä tasa-arvoa on naisten aseman vahvistaminen eri yhteiskunnissa ja yhteisöissä kaikilla elämänalueilla. Erityistarkastelussa ovat siksi luonnollisesti naisten kokemukset, tarpeet ja odotukset. Naisten aseman vahvistamista tarvitaan erillisenä keinona sen vuoksi, että kaikkialla maailmassa naisten asema miehiin nähden on heikompi ja näin tasa-arvoa ei ole saavutettu.

Kehitysyhteistyössä puhutaan usein tasa-arvon saavuttamisen kaksoisstrategiasta. Tällä tarkoitetaan juuri edellämainittujen kahden keinoon, toisaalta valtavirtaistamisen ja toisaalta naisten aseman vahvistamisen, käyttöä eri toiminnoissa.

· Osallistaminen: (participatory approach)

Osallistaminen kehitysyhteistyössä on yksi keino, jonka avulla naisten ja miesten kokemuksia ja tarpeita voidaan paremmin hyödyntää. Osallistaminen tarkoittaa sitä, että kehitysyhteistyön toteuttajat pyrkivät aktiivisesti kannustamalla osallistamaan ne, joita yhteistyö koskee. Osallistamisen avulla kehitysyhteistyön tekijät voivat luoda tilanteen, jossa asianomaiset määrittelevät itse oman tietonsa pohjalta sen, miten he haluavat elämänsä kehittää. Osallistaminen on myös prosessina tärkeä, koska se antaa yhteistyön kaikille osapuolille tietoa ja kokemusta omaan elämäänsä vaikuttamisesta ja oikeuksista

Tasa-arvon edistämässä osallistaminen on yksi keino selvittää, mikä naisten ja mikä miesten mielestä kussakin yhteisössä ja tilanteessa olisi paras tapa menetellä ongelmien ratkaisun suhteen. Osallistamisen avulla voidaan myös saada niiden ryhmien ääni kuuluviin, jotka muuten eivät tulisi kuulluiksi.

· Gender-analyysi: (gender analysis)

Gender-analyysi on keino, jonka avulla voi selvittää sukupuolirooleja yhteisön sisällä ja niiden vaikutusta naisten ja miesten elämään sekä esimerkiksi kehitysyhteistyöhankkeeseen. Gender-analyysi antaa parhaimmillaan tietoa yhteisön poliittisista, sosiaalisista ja taloudellisista valtarakenteista sekä miesten ja naisten välisestä suhteesta niissä.

Gender-analyysissa kysytään yksinkertaisia kysymyksiä, joiden tarkoituksena on selvittää eri ryhmien, kuten naisten ja miesten, mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua oman elämänsä hallintaan. Tällaisia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi:

- Kuka tekee mitä, missä ja milloin?
- Kuka omistaa ja mitä resursseja?
- Kenellä on oikeus käyttää resursseja?
- Kuka hyötyy?
- Kuka menettää?

Gender-analyysin avulla saadun tiedon analysointi tuo esille sukupuoleen perustuvia eriarvoisuuksia. Tietoa voi myös käyttää ei pelkästään sukupuoleen, vaan myös muihin seikkoihin (esimerkiksi vammaisuus, etnisyyt) perustuvien eriarvoisuuksien selvittämiseen.

Gender-analyysi prosessina voi myös muokata toimijoiden omia tasa-arvoasenteita. Kaiken kaikkiaan gender-analyysin kautta saatu tieto auttaa tekemään parempia ja kestävämpiä päätöksiä kehitysyhteistyöhankkeen suhteen.

Gender-analyysia varten on kehitetty erilaisia työkaluja, joita voi muokata ja yhdistellä toisiinsa. Usein jo etsimällä vastauksia yksinkertaisiin kysymyksiin yhteisön toiminnasta, voi saada perustan gender-analyysiä varten. Tärkeää on se, että saatua ja kerättyä tietoa käytetään hyväksi kehitysyhteistyöhankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa.

Katso gender-analyysin käytöstä lisää kohdassa hankkeen esisuunnittelu.

· Sukupuolittain eritelty tieto: (gender disaggregated information)

Kaikkiin kehitysyhteistyöhankkeisiin liittyy perustietoa ihmisistä, jotka ovat hankkeen vaikutuspiirissä. Hyvin suunnitellun hankkeen pohjana on mahdollisimman kattava määrä tietoa, jonka pohjalta hankkeeseen liittyviä päätöksiä tehdään. Tasa-arvon edistämisen näkökulmasta tämä tieto on hyvä eritellä sukupuolittain. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki tieto, jota hankkeen kohderyhmästä on olemassa, kirjataan miesten ja naisten, poikien ja tyttöjen mukaan. Maanviljelijät eivät ole vain maanviljelijöitä vaan myös miehiä ja naisia. Kotitalous ei ole neutraali yksikkö, vaan sen sisällä on naisia ja miehiä, tyttöjä ja poikia.

Sukupuolittain eritelty tieto auttaa näkemään sukupuoleen liittyviä eriarvoisuuksia ja suunnittelemaan hankkeen toimintoja oikein kohdennettuina. Tieto auttaa ymmärtämään, millainen on yhteisön tai yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä. Monien kehitysyhteistyöntekijöiden kokemukset ovat osoittaneet, että tiedon kerääminen ja erittely sukupuolen mukaan on yksi hyvä ja helppo ensiaskel tasa-arvon edistämisen prosessissa.

· Tasa-arvomyönteinen asenne ja käyttäytyminen: (gender-sensitive attitude and behavior)

Yksi helposti toteutettava ja erittäin olennainen keino pyrkiä kohti tasa-arvoisempaa kehitysyhteistyötä on mieltä oman itsensä ja oman järjestönsä asennetta ja toimintaa sukupuolirooleihin liittyen. Miten itse suhtaudun naisten ja miesten rooleihin? Toiminko itse tasa-arvoa edistävästi omassa yhteisössäni? Miten näen naisten aseman omassa ja toisissa yhteisöissä?

Tasa-arvomyönteinen asenne on tapa nähdä asioita, käsitellä ja ymmärtää yhteiskuntaa ja yhteisöjä. Sukupuoli ja sukupuoliroolit määrittävät ihmisen identiteettiä ja sitä kautta asenteita ja edelleen toimintoja. On siis tärkeää

tiedostaa, että jokaisen kehitysyhteistyössä toimivan ihmisen omat asenteet sukupuolten tasa-arvoon liittyen vaikuttavat ratkaisevasti kehitysyhteistyön laatuun ja kestävyteen.

Tämä koskee kaikkia toimijoita: niin järjestöjen hallintoa ja johtoa kuin yksittäisiä työntekijöitäkin. Järjestöjen omat toimintatavat ja esimerkiksi päätöksentekojärjestelmän sukupuolisidonnaisuus on myös tärkeää ottaa huomioon. Tästä lisää kohdassa tasa-arvo organisaatioissa.

HARJOITUS:

12 kysymystä itsereflektioon: MITÄ VASTAISIT?

1. Onko sukupuolten välinen tasa-arvo ihmisoikeus? Pitääkö sitä kunnioittaa kaikissa kulttuureissa?
2. Oletko tasa-arvoinen omassa perheessäsi/ ystäväpiirissäsi?
3. Mitä sukupuoleen perustuvaa epätasa-arvoa näet perheessäsi/ystäväpiirissäsi?
4. Kuka tai ketkä päättävät työyhteisössäsi työn sisällöistä? Kuka päättää työyhteisön sisäisestä työnjaosta? Mitä töitä miehet tekevät? Entä naiset?
5. Tiedätkö, maksetaanko naisille ja miehille samanarvoisesta työstä samaa palkkaa työyhteisössäsi?
6. Millä tavoin voisit edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa työyhteisössäsi?
7. Mitä epäkohtia näet yleisesti Suomessa sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyen?

8. Toimit kehitysyhteistyössä. Mieti aluetta tai yhteisöä, jonka kanssa toimit yhteistyössä. Mitkä ovat alueen tai yhteisön erityiset ongelmat? Mihin asioihin tai teemoihin yhteistyönne liittyy?
9. Ketkä osallistuvat päätöksentekoon, kun teette yhteistyötä paikallisten ihmisten kanssa?
10. Tiedätkö tai tunnetko yhteistyöalueellasi asioita, jotka vaikuttavat sukupuoleen perustuvalla epätasa-arvolla? Mitä ne ovat?
11. Miten voit yhteistyön avulla vaikuttaa näihin epäkohtiin?
12. Oletko keskustellut näistä tasa-arvotemoista yhteisön miesten kanssa? Entä naisten?

Joihinkin ylläoleviin kysymyksiin voit löytää vastauksia tai vinkkejä tästä internet-sivustosta.

V Tasa-arvonäkökulma hankkeen eri vaiheissa:

Kohdassa V käsitellään hankkeen eri vaiheita hankesyklimallin periaatteiden mukaan. Hankesyklissä eri suunnittelu-, toteutus- ja arviointivaiheet erotetaan selkeästi toisistaan. Hankesykli-malli on käytössä Ulkoasiainministeriön hankkeissa ja myös kansalaisjärjestöjä suositellaan käyttämään sitä hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa. Tässä koulutuspaketissa keskitytään hankesyklin eri vaiheisiin nimenomaan tasa-arvonäkökulmasta. Jos tarvitset yleisesti lisätietoa hankesyklistä, voit opiskella esimerkiksi Kehityspoliittisen osaston julkaisemaa kansalaisjärjestöille suunnattua Hanketuen käsikirjaa (Osa II, Suunnitteluopas) tai EU:n komission kehitysyhteistyöhankkeiden hallinnointia käsittelevää käsikirjaa

V 1. Yhteistyön käynnistäminen

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit kiinnittämään huomiota sukupuolten tasa-arvon kannalta tärkeisiin seikkoihin käynnistäessäsi yhteistyötä kumppanijärjestön kanssa.

TÄSSÄ OSIOSSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: sukupuolijärjestelmä, sukupuolten välinen tasa-arvo, asenteet tasa-arvokysymyksiä kohtaan.

Kaikki alkaa kulttuurin ymmärtämisestä

Uudet kehitysyhteistyöhankkeet alkavat eri tavoin. Joskus hankeidea tulee kohdemaan järjestöltä tai yhteisöltä,

joskus aloitteentekijänä voi olla maasta tai alueesta kiinnostunut suomalainen järjestö. Joka tapauksessa kun käynnistät yhteistyötä jonkun kehitysyhteistyöhankkeen tiimoilta, on sinun ja yhteistyökumppanisi ensin tutustuttava toisiinne ja toistenne kulttuuriin.

Kulttuurin ymmärtäminen auttaa näkemään, miten yhteiskunnan eri osa-alueet, taloudesta ja poliittisesta päätöksenteosta moraalisiin ja eettisiin normeihin, vaikuttavat toinen toisiinsa. Myös sukupuolen merkitys ja vaikutus näillä alueilla olisi hyvä tiedostaa. Vallitseva sukupuolijärjestelmä on osa kulttuuria ja heijastaa naisten ja miesten yhteiskunnallista työnjakoa. Monissa maissa naisten on miehiä hankalampaa osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja päätöksentekoon. Tämä voi johtua joko suoranaisesta naisten syrjinnästä tai sitten epäsuorasti siitä, että yhteisön työnjako ei mahdollista naisten käyttävän aikaa muuhun kuin esimerkiksi kotityöhön.

Voit aloittaa tasa-arvonäkökulman kehittelyn pohdiskelemalla ja ottamalla selvää yleisellä tasolla yhteiskunnasta, jossa toimit tai aiot toimia:

- Mikä on naisten ja miesten rooli omassa kulttuurissaan ja toimintaympäristössään?
- Mikä on karkeasti ottaen työnjako naisten ja miesten ja toisaalta esimerkiksi sosiaaliluokkien välillä eli kuka tekee mitäkin?
- Kuka päättää mistäkin?
- Ketkä osallistuvat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon (poliittikkoina, äänestäjinä, virkamiehinä, resurssien hallitsijoina)?

menestyksekkään kehitysyhteistyön edellytyksenä on paitsi paikallisen kulttuurin tuntemus myös kaikkien yhteistyökumppaneiden tietoisuus omasta kulttuuritaustastaan. Suomalaisuus on erottamaton osa suomalaisten identiteettiä. Usein tiedostamattamme se ohjaa toimintaamme, valintojamme, tunteitamme, tulkintojamme ja käyttäytymistämme sekä kotimaassa että sen ulkopuolella. Siksi tietoisuus omasta taustasta on yhtä tärkeää kuin vieraan kulttuurin ymmärtäminen.

yhteistyökumppanin kanssa on monia asioita siis opeteltava puolin ja toisin kummankin omassa toimintaympäristössä- ja kulttuurissa. Paitsi eri maiden ja alueiden erilaiset kulttuurit, kielet, tavat ja arvostukset, myös kunkin järjestön sisäistä toimintakulttuuria on hyvä tarkastella. Molempien tahojen tulisi miettiä ainakin seuraavia kysymyksiä:

- Miten ja kuka tekee päätöksiä järjestössä?
- Mitä työtä naiset tekevät? Entä miehet?
- Miten itseä ja omia mielipiteitä ilmaistaan?
- Mitä sanotaan ääneen ja mistä vaietaan?
- Miten ristiriitoja selvitetään?

este eriarvoisuuden vähentämiseksi itse hankkeissa. Miehet ja naiset kenties osallistuvat toimintaan, mutta naiset eivät ole päättävissä asemissa tai heidän aloitteitaan ei oteta päätöksenteossa huomioon. Tällaista eriarvoisuutta

esiintyy sekä suomalaisissa järjestöissä että kumppanijärjestöissä etelässä. Yhteistyötä aloittaessa on hyvä selvittää, miten päätöksenteko ja työnjako sekä omassa että kumppanijärjestössä toteutuu ja mikä merkitys sukupuolella on toiminnan sisältöön. Huomaa, että tasa-arvo ei pelkästään liity miesten ja naisten lukumääriin. Olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, mitä sisällöllisiä vaikutuksia sukupuolella on. Kuka päättää? Kuka toteuttaa päätöksiä?

kumppanijärjestön keskuudessa, mihin kaikkeen oma osaaminen hankkeessa riittää ja mihin tarvitaan kenties ulkopuolista apua. Yhtä lailla kuin vaikkapa hyvä kirjanpito vaatii ymmärrystä talouden perusasioista, on myös tasa-arvokysymyksiä opeteltava, jotta niiden huomioiminen hankkeessa olisi mahdollista.

- Onko järjestöissänne mukana henkilöitä, jotka ovat työskennelleet tai opiskelleet tai toimineet tasa-arvokysymysten parissa aiemmin?
- Onko tasa-arvoaiheeseen kiinnostusta järjestöissäsi? Pitäisikö joistakin kysymyksistä hankkia vaikkapa yhdessä koulutusta ennen kuin hankkeen suunnittelu alkaa?
- Voisiko joku paikallinen naisjärjestö tai muu tasa-arvokysymyksiin perehtynyt taho järjestää koulutusta tasa-arvokysymyksistä siinä kulttuuri- ja toimintaympäristössä, jossa aiotte hanketta toteuttaa?

kehitysyhteistyössä järjestää mm. Kehitysyhteistyön Palvelukeskus.

HARJOITUS:

TASA-ARVO ON OIKEUS JA VELVOLLISUUS KAIKKIALLA MAAILMASSA

Neljä perustelua

Olet saattanut kuulla kehitysyhteistyön toimijoilta väitteitä siitä, että naisten ja miesten asemasta on helppo puhua täällä pohjoisen ”tasa-arvoisissa yhteiskunnissa”, mutta ei etelän ”erilaisissa kulttuureissa”. Jotkut väittävät, että usein paikalliseen kulttuuriin ei kuulu naisten ja miesten aseman analysoiminen ja varsinkin ulkopuolisen on tärkeää pitää suunsa kiinni tasa-arvosta. Seuraavassa muutamia näkökulmia aiheeseen.

1. Tasa-arvon edistäminen ja naisen aseman parantaminen eivät ole mitään uusia ja outoja asioita etelän yhteiskunnissa. Kaikki maailman valtiot ovat sitoutuneet naisten aseman edistämiseen ja Pekingin toimintaohjelman toteuttamiseen. Lisäksi useimmat valtiot, joissa suomalaiset kansalaisjärjestöt toimivat, ovat ratifioineet naisten kaiken syrjinnän kieltävän CEDAW-sopimuksen. Useimmilla yhteistyömailla on oma tasa-arvon edistämisen strategiansa, ja monissa maissa paikalliset naisjärjestöt tekevät paljon työtä sen eteen, että näitä strategioita ja toimintaohjelmia myös käytännössä toteutettaisiin. On totta, että kansallisen tason strategiat eivät välttämättä aina yllä kylä- ja yhteisötasolle asti, mutta se ei silti tarkoita sitä, etteikö tasa-arvoa pitäisi ja voitaisi kaikilla yhteiskunnan tasoilla edistää. Kohdemaastasi voi siis löytyä paljon osaamista, kiinnostusta ja halua puuttua epätasa-arvoon.

2. Naisten oikeudet ovat kansainvälisiä ihmisoikeuksia ja ne koskevat kaikkia ihmisiä kaikissa kulttuureissa. Kuitenkin se, miten naisten asemaa tai tasa-arvon edistämistä kussakin yhteisössä ja toimintaympäristössä olisi parasta tehdä, on hyvin kulttuurisidonnaista. Siksi paikallinen kulttuurintuntemus on avain myös tasa-arvon edistämiseksi. Onkin tärkeää, että paikallisella tasolla toimenpiteiden suunnittelusta ja toteutuksesta ovat päävastuussa paikalliset ihmiset ja mahdollisuuksien mukaan apuna myös paikalliset naisten oikeuksien ja aseman asiantuntijat.
3. Sekä tasa-arvomyönteisyyttä että tietoista ja tiedostamatonta tasa-arvovastaisuutta esiintyy niin meillä Suomessa kuin muuallakin. Kokemusten ja tutkimusten mukaan ruohonjuuritasolla ja hanketyössä on usein kuitenkin paljon mahdollisuuksia vaikuttaa positiivisesti naisten asemaan, kunhan sekä miehet että naiset samoin kuin paikalliset mielipidejohtajat osallistuvat alusta lähtien suunnitteluun ja kokevat hyötyvänsä naisten aseman paranemisesta. Myös miehet innostuvat usein naisten aseman edistymisestä viimeistään siinä vaiheessa, kun yhteisön, kotitalouden tai naisten itsensä saama hyöty näyttäytyy. Tasa-arvotyössä tarvitaan pitkäjänteisyyttä ja sitkeyttä.
4. Suhtautuminen sukupuolten väliseen tasa-arvoon on asennekysymys. Olennaisen tärkeää onkin kehitysyhteistyön toimijana tunnistaa myös omat, oman järjestön ja kumppanijärjestön asenteet tasa-arvokysymyksiä kohtaan. Onko sinulla ja järjestölläsi halua vaikuttaa tasa-arvon edistämiseen?

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Yhteistyön käynnistäminen

- Tutustu mahdollisimman hyvin kumppanimaasi kulttuuriin, historiaan, sosiaalisen ja poliittiseen järjestelmään sekä kumppanijärjestösi toimintakulttuuriin.
- Tiedosta, että suomalaisen kulttuuriympäristön kasvattina saatat ymmärtää joitakin asioita eri tavalla kuin kumppanisi.
- Mieti, mitä haasteita tasa-arvon edistämiseksi omasi ja kumppanijärjestösi sisällä olisi.
- Harkitse yhdessä kumppaniesi kanssa, riittääkö tasa-arvo-osaamisenne vai tarvitsetteko lisäkoulutusta.

V 2. Hankkeen esisuunnittelu

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit perusasioita gender-analyysistä, joka ennen hankkeen aloittamista on olennainen osa kestävästä ja laadukasta hanketta

TÄSSÄ OSIOSSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: gender-analyysi, sukupuoliroolit, sukupuolten välinen tasa-arvo, sukupuolittain eritelty tieto, tasa-arvomyönteinen asenne, gender-sidonnaiset tarpeet

Kehitysyhteistyön päämääränä eriarvoisuuden vähentäminen

Pääsääntöisesti kehitysyhteistyöhankkeet, olivat ne sitten suuria tai pieniä, tavoittelevat köyhyyden poistamista ja eriarvoisuuden vähentämistä. Eriarvoisuus tarkoittaa paitsi sosiaalista ja taloudellista, myös sukupuolten välistä eriarvoisuutta.

Hankkeen esisuunnitteluvaiheessa eli siinä vaiheessa kun kumppanijärjestösi kanssa lähdette ideoimaan johonkin teemaan liittyvää hanketta on tärkeää pitää mielessä se suurempi päämäärä, jota kohti kuljetaan. Vaikka eriarvoisuuden vähentäminen tuntuisikin kaukaiselta tavoitteelta, ja ehkä jopa mahdottomalta yksittäisen pienehkön hankkeen avulla saavuttaa, on se toimintaa ohjaavana päämääränä muistettava. Pienetkin asiat, jotka vähentävät sukupuolten välistä eriarvoisuutta palvelevat tätä suurempaa päämäärää.

Sidosryhmien määrittely: kenelle ja kenen kanssa hanketta tehdään?

Kun ideoit hanketta, selvitä se, keitä hanke koskettaa. Ketkä ovat hankkeen nk. sidosryhmiä? Sidosryhmillä tarkoitetaan:

- kaikkia niitä joiden elämään hanke suoraan vaikuttaa (kuten kohdeyhteisön naiset, miehet, tytöt, pojat, eri ammattiryhmät, eri etniset ryhmät jne.)
- niitä, joilla on vaikutusta hankkeeseen (kuten viranomaiset, kirkot, paikalliset uskonnolliset johtajat, muut kansalaisjärjestöt, muut hankkeet jne.)

Näiden kaikkien hankkeeseen liittyvien sidosryhmien kartoittaminen on ensimmäinen askel hankkeen esisuunnittelussa. Tässä vaiheessa myös eri ryhmien näkemykset ja kokemukset alueen ongelmista ja tärkeistä teemoista olisi hyvä alustavasti selvittää, jotta voisit päästä lähemmäksi myös niitä tarpeita ja odotuksia, joita ihmisillä on. Tämän voi tehdä vaikka järjestämällä ryhmätilaisuuksia, haastatteleamalla ihmisiä ja ryhmiä tai

käyttämällä osallistavia harjoituksia. Menetelmiä on monia, ja niistä voit katsoa lisätietoja työkalut- sivulta.

Kaikkien sidosryhmien kuunteleminen on tärkeää

Tasa-arvon näkökulmasta on olennaista varmistaa se, että naisten ja miesten, tyttöjen ja poikien näkökulmat tulevat esille. Naiset ja miehet ovat kuitenkin myös keskenään erilaisia. Kaikki naiset ja kaikki miehet kuuluvat myös johonkin muuhun ryhmään ikänsä, ammattinsa, etnisen alkuperänsä tai muun vastaavan seikan perusteella. Jotta mahdollisimman paljon ihmisten omia mielipiteitä ja kokemuksia tulisi kuulluksi, on kokouksissa, työpajoissa, seminaareissa, keskusteluissa, haastatteluissa tai muussa tiedonkeruutilanteessa varmistuttava siitä, että sekä naiset että miehet voivat ilmaista itseään.

Joskus voi olla tarpeen järjestää eri tilaisuudet miehille ja naisille, jos on mahdollista, että naiset kulttuurisista sukupuolirooleista johtuen vaikenevat miesten ollessa paikalla. Sama voi koskea myös ikäryhmiä. Esimerkiksi nuoret naiset tai tytöt eivät välttämättä ilmaise itseään vanhempien naisten ollessa paikalla. Nuorilla miehilläkään ei välttämättä vanhempien miesten läsnäollessa ole mahdollisuuksia sanoa haluamaansa.

Usein naisilla ja miehillä on myös ajankäytön kannalta erilaisia mahdollisuuksia osallistua täyspainoisesti esimerkiksi suunnittelukokouksiin- tai työpajoihin. Naisten ja miesten tehtävät ovat yhteisössä ja perheissä erilaisia ja näin myös ajankäyttö on erilaista. Usein naisilla on kokopäiväinen työ perheen ja kodin hoitamisessa ja ylimääräistä aikaa jää vähän. Jos järjestät kokouksen tai työpajan huolehdi siitä, että tapaaminen on mahdollisimman sopivaan vuorokauden (-ja vuoden-) aikaan ja että esimerkiksi lapsenhoito on järjestetty jollain lailla.

Gender-analyysi: Kenen tarpeista ja odotuksista lähdetään liikkeelle?

Gender-analyysia käytetään tulevan hankkeen aihepiirin ja vaikutusten analysointiin naisten ja miesten näkökulmasta. Gender-analyysin avulla voit lisätä ymmärrystäsi siitä, mitä yhteisön sukupuoliroolit pitävät sisällään ja mitä ongelmia naiset ja miehet päivittäisessä elämässään ja työnajassaansa kohtaavat. Gender-analyysin avulla voit selvittää, mikä naisten ja miesten mielestä olisi heidän omassa elämässään tärkeää muuttaa tai toisaalta säilyttää. Gender-analyysi antaa sinulle kehitysyhteistyöhankkeen suunnittelijana vastauksia siihen, miten hanketta kannattaisi toteuttaa ja mitä tavoitteita sille tulisi asettaa, jotta se omalta osaltaan edistäisi sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Gender-analyysi on siis keino tunnistaa sukupuoleen perustuvaa eriarvoisuutta. Se antaa tietoa, jota hyödyntämällä voidaan tavoitella sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämistä. Gender-analyysi on tärkeä osa hankkeen suunnittelua mm. koska se:

- antaa oikeaa, ihmisten omaan kokemukseen pohjautuvaa tietoa miesten ja naisten välisestä suhteesta eri toimintojen alalla
- tuo esille sukupuoleen perustuvia eriarvoisuuksia ja niiden syitä ja seurauksia
- voi muokata toimijoiden omia tasa-arvoasenteita
- voi estää suunnittelemasta toimintoja, jotka vahvistavat eriarvoisuutta ja heikentävät naisen asemaa
- auttaa tekemään parempia ja kestävämpiä päätöksiä kehitysyhteistyöhankkeen sisällön suhteen
- nostaa kehitysyhteistyön vaikuttavuutta ja laatua

Taustatiedon keruu gender-analyysin pohjana
Gender-analyysin pohjana on aina sukupuolittain eriteltyä taustatietoa yhteisöstä. Tämä taustatieto voi jo olla olemassa hankealueestasi. Silloin voit suorittaa gender-analyysin taustatiedoista kootun raportin avulla itse. Ehkä useimmiten kansalaisjärjestöillä on kuitenkin edessään tilanne, jossa riittävää määrää taustatietoa ei ole saatavilla. Tällöin joudut keräämään sitä yhdessä kumppaneittesi kanssa hankkeen tulevien hyödynsaajien keskuudessa. Tiedonkeruu on kuitenkin prosessina hyvin tärkeä, koska se lisää kulttuurista oppimista ja vuorovaikutusta.

Taustatiedon keruu tapahtuu usein yhteisötasolla kokouksissa, työpajoissa, keskusteluissa, haastatteluissa tai muissa vastaavissa tilanteissa. Tiedonkeruumenetelmistä ja tiedon analysointia varten luoduista gender-analyysi-työkaluista voit katsoa lisätietoja työkalut- sivulta.

Aina kaikkea tietoa ei voi kerätä itse, varsinkaan jos järjestölläsi ei ole siihen resursseja. Joskus hankealueelta saattaa myös löytyä valmiita tietoa, jonka joku muu tahon on jo kerännyt. Siksi kannattaa kysellä muilta alueella toimivilta kansalaisjärjestöiltä, paikallisilta järjestöiltä, YK-järjestöiltä ja hankkeilta tietoja.

Huomaa, että gender-analyysi ei saa perustua oletuksiin. Et voi olettaa, että koska naapurikyylässä vastaava hanke on edennyt tietyllä tavalla, voit toimia samoin. On tärkeää, että yhteisön eri ryhmät osallistuvat analyysiin antamalla omaa elämänsä koskevaa ainutlaatuista tietoa. Oikeaan tietoon perustuva gender-analyysi on ainoa, joka auttaa tulevaa hanketta muokkautumaan todellisia tarpeita ja odotuksia vastaavaksi.

Gender-analyysi: 4 askelta alkuun

Gender-analyysi ei välttämättä tarkoita isoa ja monimutkaista prosessia, joka on toteutettava jäykkien sääntöjen mukaisesti. Jos tuntuu, että oman järjestösi resurssit eivät vielä riitä gender-analyysiin valmiiden työkalujen avulla, voit tehdä sitä hankkeen suunnittelussa myös pienimuotoisemmin. Seuraavassa 4 askelta alkuun:

GENDER-ANALYYSI - ASKEL 1: TAUSTATIEDON ERITTELY SUKUPUOLEN MUKAAN

Kerää tietoa ihmisistä hankkeesi kohdeyhteisöissä. Kun hankit tietoa, erittele se sukupuolen mukaan. Jos hankkeesi toimii esimerkiksi maanviljelijöiden parissa, selvitä kuinka moni heistä on miehiä ja kuinka moni naisia.

Mikä on sukupuolten välinen työnjako viljelyn eri vaiheissa? Kuka omistaa viljelysmaan? Kenellä on oikeus omistaa? Jos taas hankkeesi keskittyy vaikkapa parantamaan pienyritysten asemaa, on tärkeää tietää, ovatko pienyritykset miehiä vai naisia. Miehillä ja naisilla saattaa olla erilaisia ongelmia ja tarpeita yrittäjyyteen liittyen. Jos hankkeesi tarkoituksena on tarjota koululaisille AIDS-valistusta, selvitä ensin, ovatko koululaiset tyttöjä vai poikia. Joskus voi olla tarpeen järjestää koulutus tytöille ja pojille erikseen, hieman eri näkökulmista.

Sukupuolittain eritelty tieto hankkeen kohderyhmistä auttaa ymmärtämään miten hankkeen toimintoja, tuloksia ja tavoitteita voisi suunnata oikeille ryhmille. Se auttaa myös hahmottamaan alustavasti sitä, minkälaiset toiminnot parhaiten palvelisivat sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämistä. Jos esimerkiksi enemmistö maanviljelijöistä on miehiä, kannattaa uusia viljelytekniikoita opiskella heidän kanssaan – ja miettiä, mikä on naisten osuus viljelyssä. Jos taas naiset ovat maanviljelyksen kantava voima, koulutus täytyy suunnata heille, eikä miehille, vaikka miehet päätöksentekijöitä perheissä olisivatkin.

GENDER-ANALYYSI - ASKEL 2: SUKUPUOLIROOLIEN SELVITTÄMINEN

Kun eri sidosryhmät on eritelty sukupuolen mukaan, varsinaisten sukupuoliroolien selvittämiseksi voi yhteisössä selvittää mm. seuraavia kysymyksiä:

- Kuka tekee mitä, missä ja milloin? Eli mitä naiset tekevät ja mitä miehet tekevät? Mitä tuotannollista, uusintamiseen tai yhteisölliseen toimintaan liittyvää kukin tekee? Miten ajankäyttö työtehtävien kesken jakaantuu? Esimerkiksi: yhteisön perheelliset naiset hakevat päivittäin käyttöveden kaivolta ja tähän kotityöhön eli uusintamiseen liittyvään työhön kuluu aikaa matkoineen kaksi tuntia, joka päivä.
- Kenellä on oikeus käyttää ja kenellä oikeus hallita resursseja? Esimerkiksi: yhteisössä miehet hankkivat kotitalouden tulot ja osoittavat vaimoilleen osan rahoista ruokamenoja varten. Miehet päättävät perheen resurssien (palkkatulojen) käytöstä ja vaimoille annettu osuus on vain perheen ruoan ostoon tarkoitettu. Vaimot eivät siis saa päättää, mihin heille annettu resurssi käytetään. Vaimoilla on siis vain käyttöoikeus, ei hallintaoikeutta.
- Kuka hyötyy ja kuka menettää? Esimerkiksi: yhteisön naisten perinteisesti alisteisen aseman muuttuminen vaikkapa koulutuksen ja poliittiseen päätöksentekoon osallistumisen kautta voi aiheuttaa yhteisön miesten keskuudessa vallan menettämisen pelkoa. Ottamalla miehet mukaan tämäntyyppisen naisille suunnatun hankkeen suunnitteluun, voidaan selvittää eri ryhmien odotuksia ja tarpeita ja mahdollisia ristiriitoja.

Sukupuoliroolien kartoittamisessa naisten ja miesten rooleja ei tarkastella vain yhteisötasolla vaan myös kotitalouksien sisällä. Kehitysyhteistyöhankkeissa ongelmana onkin usein ollut se, että kotitaloudet on nähty yhtenä yksikkönä, eikä naisten ja miesten erilaisia rooleja, resursseja ja tarpeita kotien sisällä ole analysoitu. Tutkimusten mukaan kotitalouksien sisällä voi olla selviä eroja esimerkiksi köyhyydessä

HARJOITUS:

ESIMERKKITAPAUSET: NEPALIN VESIPUHVELIT

Muutama vuosi sitten eurooppalainen kansalaisjärjestö lähti yhdessä nepalilaisen ympäristöjärjestön kanssa suunnittelemaan hanketta, jonka tarkoitus oli parantaa ihmisten terveydentilaa ja lisätä omavaraisuutta pienessä nepalilaisessa maaseutukylässä. Kumppanijärjestön innoituksesta hankkeen toiminnoksi suunniteltiin vesipuhvelien kasvattamista. Tämä idea oli järjestölle tuttu muualta Nepalista. Eurooppalainen ja nepalilainen järjestö olivat valmiita hankkimaan kylään 20 vesipuhvelia: yksi neljää kotitaloutta kohden. Kyläläisten kasvattamien vesipuhvelien avulla hankkeen johto ajatteli saavuttavansa seuraavanlaisia tuloksia:

- Vesipuhvelien ravinteikas maito parantaisi kylän lasten huonoa ravitsemustilaa.
- Ylimääräisen maidon myynnistä saatujen tulojen avulla tarve lasten työntekoon vähenisi ja useimmat lapset voitaisiin lähettää kouluun.
- Ylimääräisen maidon myynnistä saatujen tulojen avulla kylän elintaso paranisi.

Hankesuunnitelma esiteltiin kylän johtohenkilöille ja se sai heti kannatusta. Vesipuhvelit hankittiinkin pian, kyläläisiä opastettiin niiden hoidossa, ja hanke käynnistyi. Hanketta toteutettiin kyläläisten kanssa muutaman vuoden ajan.

Neljäntenä vuonna ulkopuolinen arviointiryhmä saapui kylään arvioimaan hankkeen vaikutuksia. Tulokset yllättivät hankkeessa mukana olleet järjestöt. Puhvelien hoito ja lypsäminen oli jäänyt kokonaan kylän naisten tehtäväksi, ja heidän työtaakkansa kasvoi näin ylimitoitetuksi. Kylän miehet osallistuivat hankkeeseen myymällä puhvelien maidon alueen keskuskylän sunnuntaimarkkinoilla. Myyntitulot jäivät miehille. Miehet eivät myöskään tienneet maidon ravintoarvosta lasten päivittäisen ruokavalion kannalta. Sen sijaan huomattuaan, että myynnistä sai kohtuullista voittoa, miehet myivät entistä enemmän maitoa markkinoilla.

Kylään jäi yhä vähemmän maitoa perheiden omaan käyttöön. Lasten krooninen aliravitsemus ei muuttunut lainkaan hankkeen aikana. Osan rahoista jotkut miehet käyttivät lähettääkseen poikansa parempaan kouluun. Kylän tytöt jäivät entistä useammin kotiin auttamaan äitiään kotitöissä, varsinkin kun puhvelien hoito vei yhä enemmän naisten aikaa.

Mieti vastauksia seuraaviin kysymyksiin esimerkkitapauksen pohjalta:

- Miksi hankkeen odotetut tulokset eivät toteutuneet?
- Otettiin kaikki ryhmät mukaan hankkeen suunnitteluun?
- Pääsivätkö kylän naiset osallistumaan hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen?
- Mitä sinä olisit tehnyt toisin hankkeen suunnitteluvaiheessa?
- Entä toteutusvaiheessa?

Näkökulmia:

Hankkeen suunnitteluvaiheessa kylän miesten ja naisten erilaisia rooleja ei analysoitu. Näin jäi huomioimatta se, että puhvelien hoito on naisten tehtävä ja lisää paitsi heidän, myös tyttöjen työtaakkaa huomattavasti. Miesten suvereenia oikeutta käyttää maidon myynnistä saatuja varoja ei myöskään otettu huomioon hankkeen kestävyyttä verottavana seikkana. Miesten ja naisten tietoja ja ymmärrystä terveys- ja koulutuskysymyksistä ei selvitetty. Tärkeät kysymykset siis jäivät kysymättä: kuka tekee mitä? Kuka käyttää resursseja? Kuka omistaa tai hallitsee resursseja? Kuka hyötyy puhvelien tuonnista kylään? Menettääkö joku siinä jotain? Pienimuotoisellakin gender-analyysillä hankkeen suunnitteluvaiheessa olisi eriarvoisuutta lisäävät, ei-toivotut tulokset voitu ehkä estää.

Lähde: The Centre for Development and Population Activities CEDPA: Género, Salud Reproductiva y Defensa y Promoción. Manual de Capacitación. Washington D.C. 2000.

GENDER-ANALYYSI - ASKEL 3: GENDER-SIDONNAISTEN TARPEIDEN SELVITTÄMINEN

Kun olet saanut hankkeen piirissä olevista ihmisistä sukupuolittain eriteltyä tietoa ja kun yhteisön sukupuolirooleista on riittävästi käsitystä, voit selvittää, mitä gender-sidonnaisia tarpeita yhteisössä ja kotitalouksissa on. Seuraavia kysymyksiä kannattaa ainakin kysyä :

- Mitkä ovat eri sidosryhmien tarpeet? Mitkä ovat naisten tarpeet ja miesten tarpeet?
- Mitkä tarpeet liittyvät tuotannolliseen työhön ja mitkä uusintamiseen tai yhteisölliseen toimintaan?
- Mitä gender-sidonnaisia tarpeita eri ryhmillä on? Ovatko nämä tarpeet käytännöllisiä vai strategisia?
- Miten nämä tarpeet voidaan ottaa huomioon suunniteltavassa hankkeessa?

ESIMERKKI:

Esimerkki käytännöllisestä gender-sidonnaisesta tarpeesta:

Yhteisössä on tiedusteltu perheen ruokahuoltoon liittyviä ongelmia. Naiset ovat ehdottaneet kylään omaa kaivoa, koska tämänhetkinen kaivo sijaitsee kaukana ja vedenhakuun kuluu paljon aikaa. Myöskään vettä ei ole käytössä riittävästi, koska vettä ei voi kantaa suuria määriä niin pitkää matkaa. Mitä vähemmän vettä on, sitä huonompi on myös ruokahuolto. Kylään rakennettava kaivo vastaa siis käytännölliseen gender-sidonnaiseen tarpeeseen. Naisille jää enemmän aikaa käytettäväksi muuhun työhön ja myöskin enemmän vettä käytettäväksi ruokahuoltoon. Perinteistä työnjakoa tai naisen asemaa tähän tarpeeseen vastaaminen ei kuitenkaan muuta.

Esimerkki strategisesta gender-sidonnaisesta tarpeesta:

Yhteisössä HIV-tartuntojen leviäminen on suuri ongelma. Sekä naisten että miesten yleisin kuolinsyy on AIDS. Monet yhteisön miehet käyvät kausityössä maan pohjoisosassa banaaniviljelmillä ja asuvat kuukausia erossa perheestään. Useilla miehillä on tänä aikana sukupuolisuhteita muiden kuin vakituisen kumppaninsa kanssa. Monien mielestä kondomin käyttö on epämiehekkästä ja näin he altistuvat HIV-tartunnoille. Palattuaan kotiin monet naiset saavat miehiltään HIV-tartunnan, koska heillä ei ole mahdollisuuksia neuvotella

miestensä kanssa kondomin käytöstä. Monet miehet myös toivovat lisää lapsia, koska ajattelevat, että suuri lapsilukumittaa heidän miehisyytään yhteisön silmissä.

Naisilla on kuitenkin kausiyksinhuoltajina liikaa työtä lapsikatraan hoidossa ja jatkuvat raskaudet vaarantavat heidän terveyttään. Naisten asema on alisteinen ja he eivät voi itse päättää elämänsä tärkeistä valinnoista, kuten lasten synnyttämisestä. He eivät myöskään voi päättää omasta seksuaalisuudestaan. AIDSiin sairastuminen vähentää dramaattisesti naisten kykyä huolehtia perheestään.

Strateginen gender-sidonnainen tarve tässä tapauksessa on naisten oikeus määrätä itse omasta ruumiistaan, sukupuolisuhteistaan ja raskauksistaan. Naisilla on myös tarve keskustella tasavertaisesti miesten kanssa seksuaalisuudesta ja perhesuunnittelusta. Miestenkin tulisi siis ymmärtää, että nämä teemat ovat yhteisesti sovittavia asioita parisuhteessa ja että naisilla on oikeus päättää omasta ruumiistaan. Miesten olisi myös tarpeellista oppia kyseenalaistamaan miehisyytensä liittyviä stereotyyppisiä odotuksia, eikä ajatella olevansa epämiehekkäitä suojautuessaan sukupuolitaudeilta tai rajoittaessaan lapsilukuaan. Tähän tarpeeseen voisi vastata tarjoamalla sekä naisille että miehille koulutusta seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksista ja ehkäisymenetelmistä. Jos naiset ja miehet omaksuvat tämän tiedon ja tarjolla on myös konkreettisia ehkäisyneuvontapalveluita, voi naisten asema huomattavasti parantua.

Mieti siis jo esisuunnitteluvaiheessa yhteistyökumppanin kanssa, pyritäänkö hankkeella vaikuttamaan naisten ja/tai miesten käytännöllisiin vai strategisiin gender-sidonnaisiin tarpeisiin? Pyrittekö siis ratkaisemaan ongelmia, jotka liittyvät jokapäiväisen elämän tarpeisiin kuten ruoan tai puhtaan juomaveden saantiin tai sairauksien hoitamiseen (käytännölliset tarpeet). Vai haluatteko ratkaista ongelmia, joiden avulla voidaan saada aikaan rakenteellisia muutoksia esimerkiksi elämässä, kuten naisten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen koulutuksen avulla tai maanomistusoikeuden edistäminen?

GENDER-ANALYYSI - ASKEL 4: HANKKEEN VAIKUTUSTEN ETUKÄTEISARVIO ERI RYHMIEN KANNALTA

Kun sukupuoliroolit sekä gender-sidonnaiset tarpeet on kartoitettu, on sinun aika miettiä, miten voisit käyttää saatua tietoa hankkeen suunnittelussa hyväksi. Hankkeen eri toimenpiteiden vaikutus toisaalta miesten ja toisaalta naisten elämään on olennainen kysymys. Yritä selvittää ja tiedostaa jo etukäteen, miltä hankkeen toimenpiteet ja niiden kautta saavutetut tulokset mahdollisesti tuntuvat ja näyttävät yhteisön eri ryhmien kannalta. Kuka hyöttyy hankkeesta? Kuka menettää, jos hankkeen tulokset toteutuvat?

Esimerkiksi yhteisön naisten perinteisesti alisteisen aseman muuttuminen vaikkapa koulutuksen ja kodin ulkopuolelle suuntautuvan toiminnan avulla voi aiheuttaa yhteisön miesten keskuudessa vallan menettämisen pelkoa ja siten epäluottamusta hanketta kohtaan. Jos tämän uhan toteutumisen todennäköisyys selvitetään ennen hanketta ja otetaan miehet mukaan hankkeeseen, voidaan epäluottamusta varmasti vähentää.

Gender-analyysi hankkeen esisuunnitteluvaiheessa vai suunnitteluvaiheessa?

Joskus yhteistyö kumppanien kanssa alkaa niin nopealla aikataululla, että hankkeen esisuunnitteluvaihe jää kovin lyhyeksi ja pienen taustatiedon perusteella ryhdyt jo suunnittelemaan konkreettisesti itse hanketta. Gender-analyysiä voit tehdä myös hankkeen varsinaisen suunnittelun yhteydessä, jos hankkeen esisuunnitteluun ei jää tarpeeksi aikaa. Tärkeintä on kuitenkin tehdä se ajoissa, jotta analyysin tuottama tieto jää olennaiseksi osaksi hankkeen varsinaista suunnitelmaa ja toteutusta. Jos analyysi tehdään kovin myöhäisessä vaiheessa suunnittelua, riskinä voi olla se, että monet ideat on jo lyöty lukkoon ja analyysin tuottama tieto jää ikään kuin "liimattavaksi" valmiin suunnitelman päälle.

Toisaalta, kaikissa hankesyklin vaiheissa hankkeen suunnitelmaa voi aina tarkistaa. Gender-analyysia voi hyvin tehdä siis myös käynnissä olevaan hankkeeseen. Sukupuolivaikutusten tarkastelu ei ole missään hankesyklin vaiheessa turhaa, koska saatua tietoa voi aina käyttää hyödyksi - viimeistään uusia toimenpiteitä mietittäessä.

Gender-analyysi on olennainen osa kestävän ja laadukkaan hankkeen suunnittelua!

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Hankkeen esisuunnittelu

- Kun yhteistyökumppanisi kanssa muotoilette hankeideaa, varatkaa tarpeeksi aikaa sille, että voitte keskustella sekä naisten että miesten kanssa yhteisössä ja näin kerätä tietoa, kokemuksia, mielipiteitä ja odotuksia molempien sukupuolten näkökulmasta. Miesten ja naisten kokemukset voivat olla hyvinkin erilaisia ja vaihdella myös muun viiteryhmän mukaan (ikä, etnisyys, sosiaalinen asema, koulutus, ammatti, vammaisuus jne.).
- Harkitse yhteistyökumppaniesi kanssa, kannattaako naisten ja miesten osallistua yhtäaikaan suunnittelukokouksiin vai tulisiko kaikkien ääni esille paremmin erillisissä ryhmissä. Selvitä kumppaniesi tai paikallisten ihmisten kokemusten perusteella, mikä on paras tapa kutsua ihmiset koolle.

- Erittele kaikki hankkeeseen ja kohderyhmään liittyvä tieto sukupuolen mukaan. Älä ajattele kohderyhmäksesi ”maanviljelijät” tai ”pienyrittäjät”, vaan selvitä, miten nämä ryhmät jakautuvat sukupuolen mukaan!
- Analysoi yhteistyökumppanisi kanssa sukupuoliroolien ja – tarpeiden vaikutus hankkeeseen aihepiireittäin.
- Mieti, kuka hyötyy hankkeesta ja kuka menettää. Näin voit estää sen, että hankkeesi toisaalta vahvistaa eriarvoisuutta sen vähentämisen sijaan ja toisaalta sen, että jotkut ryhmät tuntevat asemansa uhatuksi hankkeen vuoksi.
- Määritellä vasta näiden toimien jälkeen, mitkä hankkeen tavoite, tulokset ja toiminnot tulevat olemaan!

V 3. Hankkeen suunnittelu

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit perusasioita siitä, miten tasa-arvo otetaan huomioon hankkeen suunnittelussa

TÄSSÄ OSIOSSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: gender-analyysi, sukupuoliroolit, gender-sidonnaiset tarpeet, indikaattorit

Gender-analyysi toimii pohjana suunnitelmalle

Kun järjestölläsi ja kumppaneillanne on hankeidea tarkentunut, ja alustavia ongelmia- ja sidosryhmäkartoituksia on tehty, voitte aloittaa hankkeen varsinaisen suunnittelun. Viimeistään tässä vaiheessa on myös gender-analyysi tehtävä, jos sitä ei ole jo tehty esisuunnitteluvaiheessa. Katso hankkeen esisuunnittelukohdasta, miten gender-analyysiä voi tehdä.

Muista käyttää gender-analyysin avulla saatua tietoa hankkeen eri ratkaisuvaihtoehtoja eli itse suunnitelmaa punnittaessa hyväksi. Ratkaisuja mietittäessä gender-analyysistä on paljon apua, koska naisten ja miesten eri näkökulmat joko tukevat tai haittaavat erilaisia ratkaisumalleja. Kun sukupuolen merkityksestä työnjaossa, tulojen käytössä, resurssien hallintaoikeuksissa ja vallankäytön järjestelmissä on tietoa, on hankkeen eri toteutusvaihtoehtojen valinta helpompaa ja virheitä voidaan välttää paremmin. Tämän on mahdollistanut gender-analyysi.

Naiset ja miehet mukaan suunnitteluun

Valitkaa yhteistyökumppaninne ja hyödynsaajien kanssa hankkeen ratkaisuvaihtoehdoksi sellainen toimintamalli, joka edistää sekä naisten että miesten osallistumista niin hankkeen toimintoihin kuin päätöksentekoonkin. Yrittäkää samalla tunnistaa ne mahdolliset esteet, joita kulttuuriympäristö tai yhteisö asettaa esimerkiksi naisten osallistumiselle tai päätöksenteolle. Näin voitte jo etukäteen ennakoita esimerkiksi epäluottamuksen syntyä

hanketta kohtaan jonkun ryhmän keskuudessa.

Tärkeää on myös kuunnella eri sidosryhmiä ja sekä naisia että miehiä niiden sisällä (tarvittaessa tyttöjä ja poikia) liittyen myös konkreettisiin toimiin ja teknisiin ratkaisuihin hankkeessa. Esimerkiksi:

- Missä ja milloin koulutukset järjestetään?
- Kuka tai ketkä edustavat osallistujaryhmiä suunnittelu- ja seurantakokouksissa?
- Mihin kohtaan suunnittelut rakennukset pystytetään?
- Miten hankkeen toimenpiteet kannattaisi ajoittaa vuoden- ja vuorokaudenaikojen mukaan?

Sukupuoli esiin hankkeen tavoitteissa

Kun hankkeen tavoite ja odotetut tulokset sekä niihin johtavat toimenpiteet alkavat hahmottua, on tarkistettava, miten sukupuolivaikutukset on otettu huomioon niiden laatimisessa. Hankkeen tavoitteet ja tulokset tulee määritellä erikseen naisille, miehille ja muille analyysin perusteella valituille kohderyhmille. Muista tässä vaiheessa jaottelu strategisiin ja käytännöllisiin tarpeisiin ja mieti, mihin hankkeen odotetut tulokset ja tavoite tähtäävät. Huomaa, että hankkeen tavoite ei voi olla naisten aseman parantaminen, jos tuloksina on asioita, jotka vaikuttavat ainoastaan naisten jokapäiväisten perustarpeiden, kuten puhtaan veden, ruokaturvan tai sairauksien hoidon täyttämiseen. Mieti, voiko hankkeella vaikuttaa strategisten tarpeiden täyttämiseen ja näin eriarvoisuuksien vähentämiseen?

HARJOITUS:

”EIHÄN MEIDÄN HANKKEEMME LIITY TASA-ARVOON!”

On toki selvää, että kaikki hankkeet eivät voi asettaa tavoitteekseen esimerkiksi naisen aseman parantumista. Monet hankkeet keskittyvät aihepiireihin, joissa on hyvin spesifejä tavoitteita, tuloksia ja toimintoja.

Ensisilmäyksellä ei ehkä vaikuta siltä, että vaikkapa vesivoimalahanke liittyisi jotenkin tasa-arvoon. Silti vesivoimalan rakentaminen jollekin alueelle saattaa esimerkiksi lisätä miesten työllisyyttä, mutta samalla haitata perinteistä maanviljelyä ja sitä kautta heikentää ruokaturvaa, josta naiset vastaavat.

Oli hankkeesi aihepiiri mikä hyvänsä, se vaikuttaa aina naisten ja miesten elämään jollain tavalla. Kuten aiemmin opimme, sukupuoliroolit ja- tarpeet ovat läsnä kaikilla elämänalueilla. Näin ollen on tärkeää, että KAIKISSA hankkeissa asetetaan tuloksia ja tavoitteita, jotka tähtäävät

sukupuoleen perustuvan eriarvoisuuden vähentämiseen juuri siinä aihepiirissä, jonka parissa työskennellään. Vaikka tavoitteet olisivat pieniäkin, niiden olemassaolo on tärkeää. Ja vähintään tulisi tähdätä siihen, että hanke ei ainakaan lisää negatiivisia vaikutuksia varsinkaan naisten elämään ja sitä kautta eriarvoisuutta. Naiset kun ovat useimmissa kulttuureissa ja yhteisöissä kuitenkin jo valmiiksi heikommassa asemassa.

Mieti hankkeesi aihepiiriä. Liittyykö se jollain lailla ihmisten elämään? Jos vastauksesi on kyllä, hankkeesi liittyy myös sukupuoleen. Sukupuolineutraalia hanketta ei ole olemassakaan.

Miten voisit vähentää sukupuolten välistä eriarvoisuutta hankkeesi avulla? Miten otat huomioon sen, ettei eriarvoisuus hankkeesi yhteydessä lisäänty?

Gender-analyysi kohdeyhteisössä antaa tietoa, jota voit käyttää hyödyksi miettiessäsi, miten vähennät eriarvoisuutta.

Indikaattorit ja sukupuolinäkökulma

Indikaattorit eli osoittimet ovat tekijöitä, joiden avulla voidaan seurata kehitysyhteistyöhankkeen tavoitteiden ja tulosten saavuttamista. Indikaattorit joko mittaavat tai kuvaavat hankkeella aikaansaatua muutosta jossain asiantilassa. Indikaattoreina tulisi käyttää sekä määrällisiä (mittaavia) että laadullisia (kuvaavia) tekijöitä. Indikaattoreille on määriteltävä myös tarkistamisen lähde (esimerkiksi tilasto, kysely, haastattelututkimus jne.).

Tuloksille ja tavoitteille on hankesuunnitelmassa määriteltävä indikaattorit. Myös naisten ja miesten asemaan liittyvät odotetut muutokset on oltava indikaattoreissa selvästi näkyvillä, jotta hankkeen aikana voidaan seurata sen onnistumista eriarvoisuuden

vähentämisessä. Indikaattorien määrittely riippuu luonnollisesti paljon hankkeen luonteesta. Usein laadulliset indikaattorit kertovat enemmän toimenpiteiden laajemmasta merkityksestä ihmisiin ja heidän käyttäytymiseensä, mutta myös määrälliset indikaattorit voivat olla tärkeitä lähteitä muutoksen selvittämisessä.

Sukupuolten tasa-arvoa mittaavia tai kuvaavia indikaattoreita on kahdenlaisia:

- hankkeen indikaattorit, jotka eritelty sukupuolen mukaan (esimerkit 1 ja 2)
- sukupuolten tasa-arvon edistymistä tai naisten aseman parantumista ja vahvistumista suoraan mittaavat tai kuvaavat indikaattorit (esimerkki 3)

ESIMERKKI:

Seuraavassa taulukossa on esimerkkejä määrällisten ja laadullisten tasa-arvoon liittyvien indikaattorien eroista:

Esimerkki	Hankkeen tavoite tai tulos	Indikaattori (M= määrällinen; L= laadullinen)	Tarkistamisen väline
1	ODOTETTU TULOS: Yhteisön naisten ja miesten tieto perhesuunnittelun tärkeydestä lisääntynyt	ehkäisyneuvontaan hakeutuneiden naisten ja miesten määrä alueen terveysasemalla ennen ja jälkeen perhesuunnittelukoulutuksen (M) naisten ja miesten näkemys perhesuunnittelun tärkeydestä ennen ja jälkeen yhteisössä järjestetyn perhesuunnittelukoulutuksen (L)	terveysaseman kävijätilasto haastattelututkimus koulutukseen osallistuneiden keskuudessa
2	TAVOITE: alueen työllisyystilanne parantunut käsityöläisperinteen elvyttämisen avulla	naisten ja miesten perustamien käsityöläisyritysten määrä (M) naisten ja miesten tyytyväisyys työllisyystilanteeseensa (L)	hankkeen koordinaattorin tekemä selvitys haastattelututkimus osallistujien keskuudessa
3	TAVOITE: naisten poliittiset vaikuttamismahdollisuudet alueellisella tasolla kasvaneet	Naisten kokouksissa käyttämien puheenvuorojen määrän lisääntyminen (M) Naisten näkemykset päätäntävaltansa lisääntymisestä (L)	kokousten pöytäkirjat ja/tai havainnointi haastattelututkimus tai kysely

Muodosta indikaattorit osallistavasti

On tärkeää, että indikaattoreita ovat muodostamassa myös hyödynsaajat ja muut sidosryhmät. Sinulla ja paikallisella hyödynsaajalla voi olla hyvinkin erilainen käsitys siitä, millainen tekijä kuvaa tai mittaa jotakin muutosta tai kehitystä parhaiten. Jos esimerkiksi tavoitteena on terveydenhuollon laadun paraneminen, saattaa terveysaseman lääkärin mielestä sitä parhaiten kuvata tiettyjen sairauksien väheneminen alueella. Potilas taas kuvaisi laatua parhaiten sillä, että saa tarkoituksenmukaista palvelua ja vastauksen mieltä askarruttaviin kysymyksiin terveysasemakäynnillä. Indikaattori siis kertoo lopulta siitä, mikä kunkin ryhmän mielestä on tärkeää!

Indikaattoreita muodostettaessa muista:

- suunnitella ja kehittää indikaattorit mahdollisimman osallistavasti, jotta sidosryhmien kannalta keskeiset asiat tulisivat esiin
- eritellä kaikki indikaattorit sukupuolen mukaan
- kehittää myös vahvistumista, osallistumista ja tasa-arvon edistymistä mittaavia tai kuvaavia indikaattoreita
- määrällisiä ja laadullisia indikaattoreita tulisi käyttää yhdessä
- indikaattoreilla tulisi olla myös tarkoituksenmukaiset tarkistamisen välineet eli lähteet (tieto, jota indikaattorissa mainitaan tulisi joko olla saatavilla valmiina tai voida hankkia itse)

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Hankkeen suunnittelu

- Tee viimeistään hankkeen suunnitteluvaiheessa gender-analyysi, jos sitä ei ole esisuunnitteluvaiheessa jo tehty.
- Käytä gender-analyysin avulla kerättyä tietoa hyväksesi hankkeen konkreettisesti suunnittelussa; voit eliminoida monta riskiä toteutuksen aikana!

- Määrittele hankkeen tavoitteet ja tulokset erikseen naisille, miehille ja muille analyysien perusteella valituille kohderyhmille.
- Mieti, voitko vastata sekä käytännöllisiin että strategisiin gender-tarpeisiin.
- Laadi tavoitteille ja tuloksille indikaattorit, jotka kuvaavat tai mittaavat tasa-arvon edistymistä sekä erittele muita asioita kuvaavat tai mittaavat indikaattorit sukupuolen mukaan

V 4. Suunnitelman arviointi

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit tarkistamaan tasa-arvonäkökohtia valmiista hankesuunnitelmasta

TÄSSÄ OSIASSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: sukupuoliroolit, indikaattorit

Suunnitelman arviointi auttaa tarkistamaan tasa-arvonnäkökulmaa

Hankesyklissä tärkeä vaihe ennen hankkeen toteuttamista on hankesuunnitelman arviointi. Hankesuunnitelman arvioinnin avulla voidaan tarkastella hankkeen toteutettavuutta ja siihen liittyviä riskejä. Jos suunnitelmia on tarpeen muuttaa, voidaan arviointivaiheessa vielä helposti niin tehdä. Tasa-arvonnäkökulmasta suunnitelman arvioinnissa tärkeää on huomata, että pelkkä tekninen toteutettavuus tai kustannus-hyöty-suhteen mittaaminen ei ole riittävää, vaan arvioinnin tulisi käsitellä myös hankkeen sosiaalisia ja strategisia vaikutuksia. Miten hankkeen avulla voidaan vähentää eriarvoisuutta naisten

ja miesten välillä? Miten voidaan parantaa naisten heikompaan asemaan? Suunnitelmien arvioinnin avulla voidaan myös ajoissa muuttaa sellaisia hankkeita, joiden toteuttaminen aiheuttaisi negatiivisia vaikutuksia yhteisön naisten tai miesten elämään.

Kansalaisjärjestöjen hankesuunnitelmia ei useinkaan resurssien puutteessa arvioida ulkopuolisten arviointiryhmien toimesta. Jotkut järjestöt kuitenkin arvioivat suunnitelmiaan toisilla järjestöillä tai yksittäisillä asiantuntijoilla. Mieti, onko sinun järjestölläsi ”sisarjärjestöä” tai paikallista hankealuetta- ja/tai aihepiiriä tuntevaa järjestöä etelässä, joka voisi arvioida tekemäänne hankesuunnitelmaa? Tasa-arvonnäkökulmasta yksi vaihtoehto voisi olla jonkun paikallisen, tasa-arvoasioita tuntevan naisjärjestön edustajan rekrytointi suunnitelman arviointiin. Usein naisjärjestöillä on monipuolisinta kokemusta ja ymmärrystä tasa-arvokysymyksistä maassaan. Vai löytyisikö paikallisesta yliopistosta joku tasa-arvoasioita tunteva taho, joka voisi auttaa?

Toki hankesuunnitelmaa voit arvioida myös itse. Tasa-arvokysymyksien sisällyttämistä suunnitelmaan voi seurata vaikka seuraavan tarkistuslistan avulla:

ESIMERKKI:

Tarkistuslista tasa-arvokysymyksistä hankesuunnitelman arvioijalle:

- Mitä tasa-arvonäkökohtia hankkeen aihepiirissä on? Onko ne otettu suunnitelmassa huomioon? Onko ne kirjoitettu näkyville hankesuunnitelmaan?
- Onko hankkeen tarkoituksen kannalta keskeisten ihmisryhmien osallistuminen varmistettu? Onko sukupuoliroolit otettu huomioon?
- Onko miesten ja naisten tilanne eritelty hankkeen taustatiedoissa ja perusteluissa?
- Onko naiset ja miehet eritelty hankkeen hyödynsääjinä/osallistujina?
- Onko hankkeen tavoitteita määriteltäessä ajateltu sekä naisia että miehiä?

- Tukevatko hankkeen toiminnot ja tavoitteet sekä naisten että miesten osallistumista? Onko naisten osallistumiseen kiinnitetty erityistä huomiota? Joissain tapauksissa, kuten esimerkiksi terveys- ja lisääntymisterveys Hankkeissa, voi olla tarpeen selvittää miesten osallistumista.
- Onko seuranta ja arviointia varten laadittu sukupuolen mukaan eriytyvät indikaattorit, siten että naisten ja miesten osuutta hankkeessa ja sen tuloksissa voidaan seurata?
- Onko hankkeen tavoitteilla ja kustannusarviolla selkeä yhteys? Onko naisten osallistumiselle varattu erikseen merkittäviä resursseja?
- Onko tasa-arvokysymykset otettu huomioon hankkeen työntekijöiden, ulkopuolisten konsulttien ja arvioijien palkkauksessa ja työnkuvissa?

V 5. Hankkeen rahoitus

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit ymmärtämään, että tasa-arvonäkökulman on näyttyäyttävä myös hankkeen kustannusarviossa

Rahoittaja velvoittaa tasa-arvon edistämiseen

Hankkeen rahoitus on luonnollisesti yksi suunnittelun kulmakivistä. Valtaosa suomalaisista kansalaisjärjestöistä saa rahoituksensa pääosan Ulkoasiainministeriön kehityspoliittiselta osastolta. Monet ovat hakeneet myös Euroopan Komission tukea kehitysyhteistyöhankkeisiinsa. Kuten Ulkoasiainministeriön keväällä 2003 julkistamasta Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategiasta ja toimintaohjelmasta Suomen kehityskaupoliitikkassa 2003-2007 voi todeta, Ulkoasiainministeriö vaatii tasa-arvovaikutusten ja tasa-arvon edistämiseen liittyvien toimien selventämistä kaikissa hankkehakemuksissa. Näin kansalaisjärjestöt omalta osaltaan toimeenpanevat kansainvälisten sopimusten ja toimintaohjelmien velvoitteita ja samalla myöskin parantavat oman työnsä laatua ja kehitysyhteistyön kestävyyttä.

Sukupuoli kustannusarviossa

Hankesuunnitelman tärkeä osa on kustannusarvio. Tasa-arvonäkökulmasta katsottuna tärkeää on se, että kaikkiin sukupuolten tasa-arvoa edistäviin ja naisten asemaa vahvistaviin toimintoihin on varattu kustannusarviossa varoja. Pidä mielessä, että jos toiminnoissa painotat jotain sukupuolta se näkyy myös investoinneissa ja päinvastoin. Muista myös se, että gender-analyysi suunnittelun ja toteutuksen osana on yksi, vaikkakaan ei aina kovin suuri menoerä. Mikäli järjestösi tai kumppanijärjestösi tarvitsee erillistä tasa-arvokoulutusta, sekin on merkittävä kustannusarvioon.

Myös hankkeen työntekijöiden palkkamenoissa on muistettava se, että kaikille tulee sukupuolesta riippumatta maksaa samasta työstä sama palkka. Päivärahojen ja muuhun työntekoon liittyvien etuisuuksien tulisi jakautua tasapuolisesti miehille ja naisille, niin omassa kuin kumppanijärjestöissäkin. Samalla kannattaa myös varmistaa, että sekä miehet että naiset pääsevät osallistumaan hankkeeseen liittyviin matkoihin, koulutuksiin, vierailuihin jne.

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Hankkeen rahoitus

Varmista, että kustannusarviossa on varattu varoja ainakin:

- gender-analyysiin (tiedonkeruu ja analysointi) erillisiin tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin
- tasa-arvokoulutukseen
- naisten ja miesten tasavertaiseen palkkaan ja päivärahoihin

V 6. Hankkeen toteutus ja seuranta

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit perusasioita eri ryhmien osallistumisen tärkeydestä hankkeen toteutuksessa ja gender-indikaattorien käytöstä hankkeen seurannassa

TÄSSÄ OSIOSSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: indikaattorit, tasa-arvomyönteinen asenne

Indikaattorit kuvaavat muutosta

Indikaattorit (ks. Hankkeen suunnittelu) ovat olennainen osa hankkeen seuranta ja arviointia, mutta niiden muokkaaminen tulee aloittaa jo suunnitteluvaiheessa. Toteutuksen ja seurannan aikana indikaattorit auttavat näkemään, onko hanke toteuttanut suunnitellut toiminnot, saavuttanut odotettuja tuloksia ja lähestynyt tavoitettaan. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta toteutumista seurataan joko erityisten tasa-arvon edistymistä ja naisten aseman vahvistumista mittaavilla ja/tai kuvaavilla indikaattoreilla tai sukupuolittain eriteltyjen indikaattorien avulla.

Jotta indikaattoreista olisi hankkeessa hyötyä, niiden täytyy kuvata tai mitata hankkeen aikaansaamaa muutosta jossain asiantilassa. Jotta muutos voitaisiin osoittaa, on ennen hankkeen aloittamista oltava selvillä lähtötaso (englanniksi baseline). Lähtötason selvittämistä varten on hankkeen alussa kerättävä tietoa (tiedonkeruumenetelmiä voit etsiä työkalut-sivulta). Tämä tieto saadaan niistä tarkistamisen välineistä, joita kullekin indikaattorille on määritelty. Tarkistamisen välineitä voivat olla jo olemassa olevat tilastot tai tutkimukset tai sitten järjestösi tai kumppanijärjestösi itse tekemät tutkimukset, havainnot tai selvitykset. Kannattaa aina tarkistaa, onko muilla alueella toimivilla paikallisilla tai ulkopuolisilla järjestöillä, YK-järjestöillä, viranomaisilla tai muilla kehitysyhteistyötä tekeville tahoilla olemassa tietoa, jota hankkeessasi voisit käyttää. Saattaa olla, että yhteisö- tai kylätasolla valmista tietoa voi olla vaikea löytää, mutta asia kannattaa selvittää.

Joka tapauksessa olisi tärkeää, että hankkeestasi ja siihen osallistuvista ihmisistä olisi saatavilla mahdollisimman paljon tietoa jo ennen hankkeen varsinaista toteutusta, jotta toimenpiteitä voitaisiin kohdentaa oikein ja vastata oikeisiin tarpeisiin.

Naiset ja miehet mukaan toteutukseen

Hankkeen toteutuksessa ja seurannassa on varmistettava naisten ja miesten osallistuminen koko hankkeen ajan. Tärkeää on, että kohderyhmät eivät ole mukana vain tietojen antajana hankkeen suunnitteluvaiheessa, vaan voivat osallistua yhdenvertaisesti toteutukseen ja päättää siitä, mitä hankkeessa tehdään.

Kaikkien hyödynsaajaryhmien osallistumista on siis seurattava koko hankkeen elinkaaren ajan. Joskus voi käydä niin, että suunnitteluvaiheessa mukana on useita tahoja ja ryhmiä, mutta hankkeen aikana jotkut jäävät pois. Selvitä, mistä se johtuu.

- Onko hankkeeseen osallistuminen osoittautunut liian työlääksi jo muutenkin pitkiä työpäiviä tekeville naisille?

- Ovatko yhteisön tai perheiden muut jäsenet tukeneet vai vastustaneet osallistumista?
- Onko hanke motivoiva ja tavoitteet osallistujille selkeitä?
- Vastaako hanke eri ryhmien tarpeisiin, esimerkiksi vaikka HIV/AIDS-hankkeessa miesten tarpeisiin?
- Onko alueen tai yhteisön toimintaympäristö muuttunut infrastruktuurin, tietotaidon, poliittisen tai taloudellisen tilanteen muuttumisen myötä?

Huomaa myös, että pelkkä osallistuminen hankkeen toteutukseen ei välttämättä kerro siitä, kuka hankkeeseen liittyvät päätökset tekee. Osallistuminen ei saisi merkitä vain työvoiman tarjoamista. Ja vaikka esimerkiksi hankkeen hallinnointi olisikin annettu naisista ja miehistä koostuvan yhteisön tehtäväksi, ei ole aina itsestään selvää, että kaikki voivat päättää asioista. Näin ollen järjestösi ja yhteistyökumppanisi on hankkeesta vastaavina tahoina seurattava, miten hallinnointi ja päätöksenteko tapahtuvat. Kuka tai ketkä päättävät siitä, mikä on hyödynsaajien mielipide?

Tasa-arvomyönteinen asenne on toteuttajien tärkein työkalu

Yksi tärkeä seikka hankkeen toteutuksessa tasa-arvon edistämisen kannalta on hankkeen työntekijöiden oma asenne sukupuolten tasa-arvoa kohtaan. Vaikka hankkeella olisi hyvät, naisten ja miesten gender-tarpeisiin vastaavat tavoitteet ja tulokset, ratkaisevassa roolissa ovat kuitenkin hankkeen työntekijät ja vetäjät. Heidän asenteensa ja suhtautumisensa lopulta määrittää sen, miten tasa-arvoasioista puhutaan, kenen kanssa ja missä tilanteessa ja miten hyvin tavoitteet ja tulokset saavutetaan. Asenteisiin ja myös yleiseen tietotaitoon voi tuki vaikuttaa koulutautumalla. Voikin olla hyödyllistä keskustella työntekijöiden ja/tai vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa heidän tarpeesta osallistua tasa-arvokoulutukseen.

Konkreettiseen tasa-arvotyöhön on jäätävä aikaa

Hankkeen työntekijöiden työsuunnitelmiin on sisällytettävä tavoitteisiin ja toimenpiteisiin linkitetty, tasa-arvon edistämiseen liittyvät työtehtävät. Suunnitelmiin on korvamerkittävä myös aikaa toteuttaa niitä. Usein juuri konkreettisissa vuosittaisissa työsuunnitelmissa näkyy kaikkein selvimmin se, mitä hankkeessa lopulta tehdään ja mihin aikaa voidaan käyttää. Sama koskee myös hankkeen kustannusarviota.

Työsuunnitelmien osalta on myös kiinnitettävä huomiota siihen, kuka tekee mitään. Millaisia tehtäviä naiset ja miehet hankkeessa tekevät? Kuka päättää ja kuka toteuttaa päätöksiä? Millaisia ylenemismahdollisuuksia työntekijöillä on?

Samanarvoisesta työstä sama palkka

Joka puolella maailmaa sukupuolten välinen eriarvoisuus näyttäytyy palkkauksen epätasa-arvoisuutena. Missään maassa ei kaikilla aloilla naisten ja miesten palkka samasta työstä ole samanarvoinen. Samapalkkaisuus on kuitenkin tärkeä ihmisoikeuskysymys, siinä missä muutkin tasa-

arvokysymykset. Tasa-arvoa edistämään pyrkivässä kehitysyhteistyöhankkeessa naiset ja miehet saavat samanarvoisesta työstä samaa palkkaa.

Kehitysyhteistyöhankkeissa samanarvoisuus koskee myös muita etuisuuksia, kuten päivärahoja, matkoja, vierailuja, koulutusmahdollisuuksia ja niin edelleen. Varmista, että sekä naiset että miehet osallistuvat.

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Hankkeen toteutus ja seuranta

- Seuraa hankkeen tasa-arvotavoitteiden toteutumista yhdessä kumppanijärjestön kanssa erityisten tasa-arvoa mittaavien tai kuvaavien indikaattorien tai sukupuolittain eriteltyjen indikaattorien avulla.
- Varmista, että hyödynsaajaryhmien naiset ja miehet osallistuvat hankkeen toteutukseen koko hankkeen ajan.
- Keskustele hankkeen työntekijöiden ja vapaaehtoistyöntekijöiden kanssa heidän suhtautumisestaan naisten ja miesten asemaan
- Varmista, että hankkeen työntekijöiden työsuunnitelmissa on otettu tasa-arvonäkökulman mukanaan tuomat tehtävät huomioon
- Varmista, että hankkeeseen palkatut naiset ja miehet saavat samasta työstä samaa palkkaa ja samoja etuisuuksia

V 7. Hankkeen arviointi

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit ymmärtämään tasa-arvo-osaamisen tärkeyden arvioinnissa

Hankkeen arviointia suunniteltaessa on erittäin tärkeää ottaa huomioon arvioinnin tekijöiden tasa-arvo-asioiden asiantuntemus ja kirjoittaa tasa-arvonäkökohdat selvästi näkyviin heidän toimeksiantoonsa. Näin varmistetaan, että arvioinnissa tarkastellaan hanketta naisten ja miesten sekä tasa-arvon kannalta.

Mieti, millainen arviointi ja millainen arvioitsija parhaiten sopisi hankkeeseen. Tasa-arvonäkökulmasta yksi vaihtoehto voisi olla jonkun paikallisen, tasa-arvoasioita tuntevan naisjärjestön edustajan rekrytointi arviointiin. Usein naisjärjestöillä on monipuolisinta kokemusta ja ymmärrystä tasa-arvokysymyksistä maassaan.

On tärkeää, että hankkeessa on koko hankesyklin ajan otettu huomioon ja kirjoitettu ylös ne tasa-arvon edistämiseen ja naisten aseman parantamiseen liittyvät seikat, joihin hankkeessa on päätetty tarttua. Erityisen tärkeää arvioinnin kannalta on tulosten, tavoitteiden ja niitä mittaavien tai kuvaavien indikaattorien luominen. Myös lähtötason mittaus tai kuvaus hankkeen alkuvaiheessa on olennaista. Vain näin voidaan todellisuudessa arvioida hankkeen tasa-arvon edistämisen tasoa ja sukupuolivaikutuksia.

Ja vielä: arvioinnin tulosten ja löydösten ei tulisi päätyä vain arkistomappiin järjestön toimistoon. Hyödyntämällä juuri omissa hankkeissa esiin tulleet opit, olivat ne sitten hyviä vaikutuksia ja tuloksia tai esteitä ja ongelmia, voit oppia tekemään entistä parempaa, laadukkaampaa ja tasa-arvomyönteisempää kehitysyhteistyötä.

HARJOITUS:

Jos järjestölläsi tai jollain tuntemallasi järjestöllä on hankkeita, joista on tehty arviointeja, kannattaa niiden tuloksiin tutustua. Etsi käsiisi joku arviointiraportti ja vastaa seuraaviin kysymyksiin:

- Onko sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen ja naisten aseman vahvistaminen ollut mukana hankkeen toiminnoissa ja tavoitteissa?
- Jos on, onko arviointiraportissa kerrottu tavoitteiden saavuttamisesta?
- Jos tasa-arvonäkökulmaa ei hankkeessa ole ollut, onko sen puuttuminen huomioitu arviointiraportissa?

- Ottaako arviointiraportti kantaa hankkeen vaikutuksista naisiin tai tasa-arvon edistämiseen?
- Näkyykö arviointiraportissa, miten eri sidosryhmät ovat osallistuneet hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen?
- Onko naisten ja miesten osallistumiseen kiinnitetty raportissa huomiota?
- Mihin kysymyksiin olisit itse kiinnittänyt huomiota, jos olisit arvioinut hanketta?

TASA-ARVONÄKÖKULMAN PERUSHAASTEET:

Hankkeen arviointi

- Edesauta sitä, että jo hankkeen suunnittelun ja toteutuksen vaiheissa luodaan kattava määrä tuloksia, tavoitteita ja niiden indikaattoreita, joiden avulla hankkeen kykyä edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa voidaan arviointivaiheessa mitata tai kuvata.
- Varmista, että arviointia suorittava ryhmä tai työntekijä osaa ottaa tasa-arvonäkökulman huomioon arvioidessaan hanketta.
- Ota oppia arvioinnin tuloksista ja jaa kokemuksesi myös muiden järjestöjen kanssa!

VI Mitä vähintään voit tehdä tasa-arvonäkökulman sisällyttämiseksi hankkeeseesi?

Olet ehkä jo hahmottanut kuvaa siitä, mitä asioita tasa-arvonäkökulman huomioimiseksi hankkeissa voisi tehdä. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen kehitysyhteistyöhankkeissa on pitkä prosessi, jossa on monia erilaisia vaiheita ja vaihtoehtoja. Toisaalta prosessina tasa-arvon edistäminen tarjoaa paljon mahdollisuuksia, joista kukin järjestö voi poimia sellaisia, joihin resurssit kullakin hetkellä riittävät. Tärkeintä on se, että kaikessa yhteistyössä muistetaan eriarvoisuuden vähentäminen päämääränä ja muodostetaan omalle toiminnalle mitoitettuja tavoitteita. Kaikkea ei voi muuttaa kerralla ja varsinkin asennemuutokset vaativat paljon aikaa ja kärsivällisyyttä. Silti pientenkin tasa-arvoon tähtäävien toimintojen ja tavoitteiden määrittäminen on tärkeää!

Ehkä omassa järjestössäsi on jo tehty hanketyötä, johon tasa-arvonäkökulmaa on sisällytetty ainakin jonkin verran. Kenties olette suunnitelleet hanketta yhteistyössä erilaisten ryhmien kanssa tai olette havainneet eroja yhteistyökumppanien tai hyödynsaajien erilaisissa rooleissa ja tehtävissä. Jotkut järjestöt ovat jo edenneet pidemmälle ja tehneet kenties gender-analyysiäkin ja huomioineet sukupuolen merkityksen hankkeen kaikissa vaiheissa.

Tärkeää on joka tapauksessa tiedostaa, mitä järjestössäsi olette jo tehneet ja hyödyntää osaaminen ja kokemus tulevaisuudessa. Tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen hankkeeseen ei välttämättä tarkoita suuria ja ylimitoitettuja ponnistuksia, vaan tehdyn työn systematisoimista ja analyysoimista.

Ratkaisevaa on jokaisen kehitysyhteistyössä toimivan ihmisen oma asenne. Jos miellät sukupuolten tasa-arvon ihmisoikeudeksi ja tärkeäksi tavoitteeksi kaikilla

elämänalueilla, on teeman sisällyttäminen kehitysyhteistyöhönkin motivoivaa ja mielenkiintoista.

Muista kuitenkin, että tasa-arvonäkökulman huomioonottaminen kaikissa hankkeissa on myös välttämätöntä, koska Suomi ja toisaalta myös yhteistyövaltiomme ovat sitoutuneet edistämään ihmisoikeuksia ja sukupuolten tasa-arvoa kansainvälisin sopimuksin. Tasa-arvon edistäminen on myös perusedellytys laadukkaalle ja kestäväälle kehitysyhteistyölle. Sellaista kehitysyhteistyötä, jossa sukupuolten välisen eriarvoisuuden vähentämistä ei ole lainkaan huomioitu, ei voida suositella tehtäväksi.

Jokaisen kansalaisjärjestön olisi aloitettava tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen toimintoihinsa, jos sitä ei ole vielä tehty. Voit aloittaa vaikka sillä, että päätät järjestösi täyttävän seuraavat minimivaatimukset mahdollisimman pian:

- Hankkeeseen ja hankealueeseen liittyvä tieto on eritelty sukupuolen mukaan.
- Hankkeen suunnittelun ja toteutuksen aikana järjestösi ja kumppanijärjestösi edustajat keskustelevat ja kuulevat sekä naisia että miehiä hyödynsaajaryhmistä
- Järjestösi työntekijät ja/tai vapaaehtoiset tarkastelevat omaa henkilökohtaista suhtautumistaan sukupuolten väliseen tasa-arvoon (esimerkkinä harjoitukset III 1 ja IV 1)
- Hankkeen tavoite on sellainen, että se edistää omalta osaltaan sukupuolten tasa-arvoa tai ei ainakaan lisää eriarvoisuutta
- Hankkeen työntekijöiden ja vapaaehtoisten sekä lyhytaikaistenkin konsulttien, fasilitaattoreiden tai muiden vierailijoiden työsuunnitelmiin sisältyy tasa-arvon edistäminen omassa työssään.

MUISTILISTA HANKEMATKOILLE:

1. Varmista, että järjestösi edustajat hankematkoilla ovat mahdollisuuksien mukaan sekä naisia että miehiä.
2. Keskustele aina sekä naisten että miesten kanssa hankkeeseen liittyvistä asioista!
3. Kun suunnittelet hanketta, varaa tarpeeksi aikaa sille, että voit kerätä tietoa, kokemuksia, mielipiteitä ja odotuksia mahdollisimman monen eri ryhmän kanssa yhteisössä. Miesten ja naisten kokemukset voivat olla hyvinkin erilaisia ja vaihdella myös muun viiteryhmän mukaan (ikä, etnisyys, sosiaalinen asema, koulutus, ammatti jne.).
4. Opettele ymmärtämään sukupuolten välistä työnjakoa yhteisössä, jossa toimit. Ota huomioon kotityö, tuotannollinen työ ja yhteisöllinen työ. Kuka tekee mitä? Kuka omistaa mitä? Kenellä on oikeus käyttää mitä?
5. Harkitse yhteistyökumppaniasi kanssa, kannattaako naisten ja miesten osallistua yhtäaikaan suunnittelukokouksiin vai tulisiko kaikkien ääni esille

par emmin erillisissä ryhmissä.

6. Keskustele osallistujien kanssa paitsi hankkeesi tematiikasta, myös muista ongelmista, kuten mahdollisesta eriarvoisuudesta ja sen syistä.
7. Kohdemaassasi toimii varmasti naisen aseman parantamiseksi ja tasa-arvon edistämiseksi työskenteleviä kansalaisjärjestöjä, monesti naisjärjestöjä. Selvitä, missä he toimivat ja ota yhteyttä. Usein naisjärjestöt ovat ensisijaisia tiedonlähteitä oman maansa tasa-arvokysymyksissä ja ne voivat ehkä resurssiensa mukaan auttaa tasa-arvotavoitteiden sisällyttämisessä hankkeeseen.
8. Varmista, että saamasi tieto sekä yhteisöstä että muilta tahoilta käytetään hyödyksi hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa.
9. Varmista, että myös hankkeen toteutuksessa ja seurannassa on mukana sekä naisia että miehiä.
10. Kun hanketta arvioidaan, varmista, että arvioijat osaavat ottaa tasa-arvokysymykset mukaan arviointiin.

VII Tasa-arvo organisaatiossa

TÄMÄN OSION TAVOITE: opit tunnistamaan organisaatiosi vahvuuksia ja heikkouksia tasa-arvotyössä

TÄSSÄ OSIOSSA ESIINTYVÄT PERUSKÄSITTEET: sukupuolten välinen tasa-arvo, sukupuolien välisen suhteiden hallinta, valtavirtaistaminen, tasa-arvomyönteinen asenne,

Organisaation asennoituminen tasa-arvoon on olennaista

Tasa-arvonäkökulma kehitysyhteistyössä ei ole tärkeää ainoastaan itse hankkeessa tai hankealueella etelässä. Tasa-arvonäkökulmaa tarvitaan myös organisaatioiden omilla sisäisissä rakenteissa. Hankkeen hallinnosta vastaavan järjestön tai organisaation tasa-arvomyönteisyys on avainasia. Organisaation sisällä jokaisen ihmisen omat asenteet sukupuolten välisen tasa-arvon tärkeyttä kohtaan vaikuttavat ratkaisevasti kehitysyhteistyön laatuun ja kestävyYTEEN.

Naisten ja miesten rooleihin liittyvät käytännöt järjestöjen sisällä voivat joskus olla myös este eriarvoisuuden vähentämiselle itse hankkeissa. Miehet ja naiset kenties osallistuvat toimintaan, mutta naiset eivät ole päättävissä asemassa tai heidän aloitteitaan ei oteta päätöksenteossa huomioon. Tällaista eriarvoisuutta esiintyy sekä suomalaisissa järjestöissä että kumppanijärjestöissä etelässä. Yhteistyötä aloittaessa on hyvä selvittää, miten päätöksenteko ja työnjako sekä omassa että kumppanijärjestössä toteutuu ja mikä merkitys sukupuolella on toiminnan sisältöön. Huomaa, että tasa-arvo ei pelkästään liity miesten ja naisten lukumääriin. Kiinnitä huomiota siihen, mitä sisällöllisiä vaikutuksia sukupuolella on työhön ja työyhteisöön.

Kaikki yhdessä vai yksi asiantuntija?

Arkisessa työssä yhteinen sitoutuminen tasa-arvoa edistävään kokonaisvaltaiseen työhön ei aina ole itsestäänselvä. Tasa-arvoasioita ei aina nähdä kaikkien tehtävänä ja kiinnostuksen kohteena, vaan erillisenä tasa-

arvovastaavan alueena. Käytännön kokemukset myös osoittavat, että niissä organisaatioissa, joissa on nimetty tasa-arvoasioista vastaava henkilö, tehtävää hoitaa sekä iältään että virkaiältään nuori naispuolinen henkilö, jolle tasa-arvoasiat voidaan katsoa "sopiviksi". Yhtä usein tasa-arvovastaava ei järjestössä olla nimetty lainkaan.

On tärkeää valtavirtaistaa tasa-arvoajattelu koko organisaatioon ja kaikkiin sen toimiin. Toisaalta tasa-arvonäkökulman sisällyttäminen organisaatioon vaatii myös erityisosaamista ja jonkun tahon on hyvä toimia valtavirtaistamisen ohjaajana. Siksi on perusteltua, että organisaatiossa on joku erikseen nimetty tasa-arvoasioiden osaaja tai vaikkapa ryhmä. Samanaikaisesti kaikki organisaation jäsenet omalta osaltaan edistävät tasa-arvoa työssään. Erityisen tärkeä rooli tasa-arvon edistämisen priorisoinnissa on johtajilla. Heidän on omalla toiminnallaan ja henkilökohtaisella asenteellaan osoitettava, että tasa-arvon edistäminen on muutakin kuin sanahelinää.

Unelmana tasa-arvoinen työyhteisö?

Työyhteisön sisällä tasa-arvo voi ilmentyä monin eri tavoin ja monella eri tasolla. Ensisijaisesti tasa-arvo tai sen puuttuminen näkyy organisaation asenteissa työyhteisön jäseniin. Tasa-arvoisessa työyhteisössä naisten ja miesten välistä ja keskinäistä erilaisuutta arvostetaan ja tuetaan. Naisia ja miehiä ei ole vain määrällisesti edustettuina tiettyjen kiintiöiden mukaan erilaisissa tehtävissä ja asemassa, vaan tasa-arvo näkyy organisaation johdon poliittisena ja tavoitteellisena tahtona. Yksi osoitus tahdosta on samapalkkaisuus, toinen voi olla vastuullisten työtehtävien jakautuminen. Tasa-arvoisessa työyhteisössä työntekijät eivät ole vain naisia ja johtajat vain miehiä. Päätöksenteko tapahtuu tasa-arvoisessa työyhteisössä mahdollisimman demokraattisesti. Tasa-arvo näkyy myös kannustavana suhtautumisena työn ja perhe-elämän yhdistämiseen, sekä miesten että naisten kohdalla. Tasa-arvoon sisältyy erilaisuuden arvostus, mutta se ei tarkoita tasapäästämistä. Erilaisuuden arvostus tulisi varsinkin kehitysyhteistyötä tekeville järjestöillä olla olennainen piirre: asioita, tavoitteita ja työtehtäviä kun tarkastellaan usein niin erilaisista näkökulmista käsin esimerkiksi kulttuurieroista johtuen.

HARJOITUS:

Oman järjestösi tai organisaatiosi näkökulmasta voit hyödyntää mm. seuraavia vinkkejä:

- **Sitoudu!** Pitkäjänteisen ja tuloksellisen tasa-arvotyön ensimmäinen edellytys on sekä työntekijöiden että johdon sitoutuminen tasa-arvon edistämiseen. Tasa-arvon edistäminen ei saa olla vain sanahelinää.
- **Kouluttaudu!** Ensimmäinen askel on usein työntekijöiden ja johdon asenteiden ja käytöksen muuttuminen tasa-arvomyönteisemmiksi. Taitojen omaksuminen käytännön tasa-arvon edistämistyötä varten on myös olennaista. Asenteita ja taitoja voi oppia tasa-arvokoulutuksen avulla, sekä etelässä että pohjoisessa.
- **Hanki tietoa!** Sukupuoliroolien merkitystä työelämässä voi oppia ymmärtämään hankkimalla sukupuolen mukaan eriteltyä tietoa organisaation toimintaympäristöstä ja sen sidosryhmien rooleista. Miten naiset ja miehet toimivat? Kuka päättää? Kuka toteuttaa? Kuka voi antaa palautetta?
- **Keskustele!** Sukupuolten tasa-arvosta ja sen edistämisestä kaikessa työssä tulee tehdä olennainen teema kumppanijärjestön kanssa toimittaessa; asenteita ja tietoa tarvitaan kaikilla tasoilla. Kumppanijärjestön toimintaympäristön tuntemus on tässä tärkeää.
- **Ole avoin!** Sukupuolten välinen tasa-arvo tulisi olla kaikkien meidän yhteinen tavoitteemme. Jaa tietoa ja kokemuksia avoimesti kumppanijärjestösi ja muiden järjestöjen kanssa. Kerro, mitä mielipiteenne ja arvonne järjestössä ovat.
- **Virallista idea!** Järjestön virallisen linjauksen muuttaminen tasa-arvomyönteisemmäksi on myös hyvä tavoite. Pysyvään muutokseen johtaa kuitenkin yksilötason asennemuutos.
- **Varaudu muutosvastarintaan!** Muista ja muistuta muita siitä, että sukupuolten tasa-arvo on ihmisoikeuskysymys ja että edistämällä tasa-arvoa päästään kestävämpiin ja laadukkaampiin tuloksiin kehitysyhteistyössä.
- **Anna muutokselle aikaa!** Tasa-arvon edistämässä tarvitaan kärsivällisyyttä, realismia ja joustavuutta. Asenteet ja toimintatavat eivät muutu hetkessä. Yhteistyökumppanilta ei voi odottaa nopeampaa aikataulua kuin omalta organisaatiolta.
- **Kerro prosessista rahoittajalle!** Myös rahoittajalle on selvennettävä, missä vaiheessa tasa-arvon edistämisen prosessia mennään. Rahoittajan on myös osattava arvioida, onko se valmis tukemaan pitkäjänteistä, mutta aikaa vievää prosessia.

LIITE: Lisää työkaluja

Gender-analyysi edellyttää tiedon keruuta naisista, miehistä, tytöistä ja pojista, joita hanke koskee. Tiedonkeruumenetelmiä on paljon erilaisia. Niitä voivat olla esimerkiksi haastattelut, havainnointi, osallistavat ryhmätyöt ja keskustelut, vapaamuotoiset keskustelut ja niin edelleen. Kerättyä tietoa pitää myös analysoida, jotta sitä voi hankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa hyödyntää.

Tältä sivulta löydät linkkejä ja kirjallisuusvinkkejä erilaisiin gender-analyysin työkaluihin, joiden avulla voit kerätä ja analysoida tietoa. Vaikka erityisesti allaolevasta linkeistä löytyvät työkalut on usein suunniteltu isoja kehitysyhteistyöhankkeita varten, voit silti käyttää tietoja hyödyksesi myös pienemmissä hankkeissa. Työkaluja voi yhdistellä ja soveltaa oman tarpeen mukaan.

Ulkoasiainministeriön vuonna 1999 julkaisema Navigating Gender esittelee kolme konkreettista työkalua, joiden avulla gender-analyysia voi tehdä.

http://global.finland.fi/julkaisut/taustat/nav_gender/ind_ex.html

Kansainvälisen Työjärjestön ILO:n tasa-arvokoulutuspaketti sisältää tärkeimmät gender-analyysityökalut taulukkoineen. Työkalujen avulla voi järjestää ja analysoida kerättyä tietoa.

<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/mdtmanil/a/training/unit1>

Maa- ja metsätalouden kehittäminen -ohjelman kaksi ohjeistoa gender-analyysin tekemistä varten maatalous- ja vesihankkeissa. Ohjeistoista voi saada vinkkejä tiedonkeruumenetelmiin ja gender-analyysikysymyksiin liittyen.

<http://www.worldbank.org/gender/resources/agtltk1.pdf>
<http://www.worldbank.org/gender/resources/wstlkt4.pdf>

YK:n kehitysohjelman UNDP:n tasa-arvopaketti sisältää esimerkkikysymyksiä, joita gender-analyysissa voi hankesyklin aikana esittää:

<http://www.undp.org/gender/capacity/>

Osallistavassa kehitysyhteistyössä pidetään olennaisena sitä, että hankkeen kohderyhmä, eli ne ihmiset, joiden elämään viime kädessä toivotaan parannuksia, osallistuu eri vaiheissa hankkeen toimintatapojen määrittelyyn. Osallistuminen voi tapahtua monin tavoin riippuen hankkeen laadusta, kestosta, tavoitteista ja ympäröivästä tilanteesta. Osallistavan kehitysyhteistyön suunnittelun

lähtökohta on kunnioitus kehitysmään paikallisten ihmisten omaa perinteistä tai kokemuksen kautta syntyneitä paikallistietoa kohtaan. Osallistuminen ei ratkea sillä, että hanketta toteuttava organisaatio järjestää hankkeen niin, että ihmiset voivat vaikuttaa sen muotoiluun tai osallistua toteutukseen. Sen sijaan rakenteet tulee muuttaa sellaisiksi, että ihmiset ovat itse määrittämässä ja päättämässä asioistaan. Osallistuminen on jo itsessään tärkeä prosessi.

Osallistavia lähestymistapoja on monia (mm. Participatory Rural Appraisal (PRA), Training for Transformation (TfT), Participatory Learning and Action (PLA)). Työkalut vaihtelevat teemakartoista resurssianalyysihin ja draamapohjaisiin harjoituksiin.

Kirjallisuutta osallistavista menetelmistä, joita voit käyttää myös gender-analyysissa hyväksi:

Laitinen Hanna: Kenen ehdoilla? Osallistaminen kehitysyhteistyössä. Kepa ry, 2002.

Laitinen, Hanna; Voipio, Timo; Grönqvist, Maria: Yhteisön ääni. Osallistavien menetelmien opas. Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry, 1995.

Chambers, Robert: Participatory Workshops. A sourcebook of 21 sets of ideas and activities. Earthscan Publications. London 2002.

Chambers, Robert: Whose Reality Counts? Putting the first last. ITDG Publishing. London 1997.

Slocum, Wichhart, Rocheleau, Thomas-Sleyter (toim.): Power, Process and Participation. Tools for Change. ITDG Publishing. London 1995.

Mikkelsen Britha: Methods for Development Work and Research. A Guide for Practitioners. Sage Publications. New Delhi 1995.

Chambers, Robert: Whose Reality Counts? Putting the first last. ITDG Publishing. London 1997.

Slocum, Wichhart, Rocheleau, Thomas-Sleyter (toim.): Power, Process and Participation. Tools for Change. ITDG Publishing. London 1995.

Mikkelsen Britha: Methods for Development Work and Research. A Guide for Practitioners. Sage Publications. New Delhi 1995.

LIITE: IX Linkkejä

Suomea ja valtaosaa yhteistyömaista sitovia kansainvälisiä sopimuksia:

YK:n naisten maailmankonferenssin (Peking 1995) toimintaohjelma:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/>

Pekingin konferenssin seurantakokouksen verkkosivut:

<http://www.un.org/womenwatch/confer/beijing5/>

Kaikkinaisen naiseen kohdistuvan syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus:

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>

YK:n kansainvälisen Kairon väestökongressin toimintaohjelma:

<http://www.unfpa.org/icpd/index.htm>

YK:n vuosituhattulistuksen kehitystavoitteet:

<http://www.un.org/millenniumgoals/index.html>

OECD:n kehitysapukomitean DAC:n ohjeet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi:

<http://www.oecd.org/dac> (DAC Guidelines)

Tietoa tasa-arvosta ja naisten oikeuksista kansainvälisten järjestöjen verkkosivuilla:

<http://www.un.org/womenwatch/>

<http://www.undp.org/gender/>

<http://www.awid.org>

<http://www.worldbank.org/gender>

<http://www.cedpa.org>

<http://www.oxfam.org.uk/policy/gender/links.htm>

Kanadan kehitysyhteistyöviranomaisten tasa-arvo-sivuilla on paljon asiaa gender-analyysistä ja linkkejä erilaisiin tasa-arvojulkaisuihin:

<http://www.acdi-cida.gc.ca/equality>

Ruotsin kehitysyhteistyöviranomaisten tasa-arvo-ohjelma:

<http://www.sida.se/Sida/jsp/polopoly.jsp?d=192>

Institute on Development Studies in Sussex ylläpitää Eldis- ja Siyanda sivustoja, jossa on runsaasti teema- ja maakohtaista tietoa, linkkejä, julkaisuja, keskustelupalstoja kehitysyhteistyöstä ja kehityskysymyksistä, mukaanlukien tasa-arvo kehityksessä.

<http://www.eldis.org/gender/>

<http://www.siyanda.org/>

ILO:n sivuilla on verkossa toimiva koulutuspaketti tasa-arvosta kehitysyhteistyössä:

<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/mdtmanila/training>

EngenderHealth-järjestön verkossa toimiva koulutuspaketti liittyy seksuaali- ja lisääntymisterveyteen- ja oikeuksiin:

<http://www.engenderhealth.org/res/onc/index.html>

Suomalaisia linkkejä tasa-arvosta ja naisten oikeuksista kehitysyhteistyössä:

Ulkoasiainministeriön kehityspoliittisen osaston verkkosivut:

<http://global.finland.fi/gender/>

Suomen Unifem ry:

<http://www.suomenunifem.fi/>

Finnwid – Naiset kehitystyössä ry:

<http://www.saunalahti.fi/finnwid/>

Kehitysyhteistyön Palvelukeskus ry:

<http://www.kepa.fi/teemat/tasa-arvo/>

Tasa-arvon valtavirtaistamismenetelmien kehittämishanke, joka on osa Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa:

<http://www.eurofem.net/valtavirtaan>

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan ja tasa-arvovaltuutetun verkkosivut:

<http://www.tasa-arvo.fi/>

Tasa-arvon työkalupakki, ohjeita työpaikan tasa-arvosuunnitteluun: Tasa-arvotoimiston julkaisu:

<http://www.tasa-arvo.fi/julkaisuja/tyokalupakki.html>

Amnesty Internationalin Suomen osaston naisten ihmisoikeus- ryhmä:

<http://www.amnesty.fi/akkaryhma/>

Maailma.net- portaalissa on myös tietoa tasa-arvosta:

<http://www.maailma.net>

LIITE: X Koulutuspaketissa käytetyt lähteet

Airaksinen, Kirsi; Pönni, Anne ja Seppo, Maija (toim.): Kuka pelkää genderiä? Sukupuoliroolit hankeyhteistyössä. Finnwid ja Kepa. Kepan raporttisarja nro 46/2001. Helsinki 2001.

Vainio-Mattila, Arja: Navigating Gender. A framework and tool for participatory development. Ministry for Foreign Affairs. Helsinki 1999.

Guidelines on Gender Analysis. Ministry for Foreign Affairs. Helsinki 1995.

Kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyö. Hanketuen käsikirja. Ulkoasiainministeriö. Kehitysyhteistyöosasto. Helsinki 2000.

Naiset, miehet ja kehitys. Tasa-arvo Suomen kehitysyhteistyössä. Ulkoasiainministeriö. Helsinki 1999.

Sukupuolten tasa-arvon edistämisen strategia ja toimintaohjelma Suomen kehityskaupoliittisissa 2003-2007. Ulkoasiainministeriö. Kehitysyhteistyöosasto. Helsinki 2003.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. Training Pack on Gender Issues. CD-ROM. Geneva 2002.

Williams Suzanne: The Oxfam Gender Training Manual. Oxfam. 1994.

The Centre for Development and Population Activities CEDPA: Género, Salud Reproductiva y Defensa y Promoción. Manual de Capacitación. Washington D.C. 2000.

Promoting Gender Equality in Population and Development Programmes: Best Practices and Lessons Learnt. United Nations Population Fund UNFPA. New York 1999.

Moser, Caroline: Gender Planning and Development. Theory, Practice and Training. Routledge. London 1993.

Slocum, Wichhart, Rocheleau, Thomas-Sleyter (toim.): Power, Process and Participation. Tools for Change. ITDG Publishing. London 1995.

Young, Kate: Planning from a Gender Perspective: Making a World of Difference. Teoksessa: Visvanathan, Duggan, Nisonoff, Wiegersma (toim.): The Women, Gender & Development Reader. Zed Books Ltd. London 1997.

Mikkelsen Britha: Methods for Development Work and Research. A Guide for Practitioners. Sage Publications. New Delhi 1995.

www.eurofem.net/valtavirtaan

<http://www.undp.org/gender/>

<http://www.ilo.org/public/english/region/asro/mdtmanila/training>

<http://www.acdi-cida.gc.ca>

<http://www.awid.org>

<http://www.engenderhealth.org>